

Ulica kralja Tomislava u Đakovu

UDK 71/72(497.5 Đakovo) "18/20"

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

Željko Lekšić

Đakovo

Opisuju se kuće i zgrade u Ulici kralja Tomislava u Đakovu, koja je nekoć bila poznata kao Školski sokak, jer je odavno u ulici bilo nekoliko škola. Opisuju se važnije zgrade javne namjene, kao i pojedine kuće koje su nam osobito zanimljive zbog osoba koje se pojavljuju kao njihovi vlasnici ili stanari. Prikazani su razvoj i izgrađenost ulice u razdoblju od prve polovice 19. stoljeća do danas.

Ključne riječi: Đakovo, Ulica kralja Tomislava, urbanizam, školstvo, kultura, Milosrdne sestre sv. Križa.

Ulica u Đakovu sadašnjeg naziva Kralja Tomislava nastala je za vrijeme kolonizacije Nijemaca, koju je započeo biskup Antun Mandić (1806. – 1815.), ili barem drugi, istočni dio ulice. Kada se Švapski sokak popunio, Mandićev nasljednik biskup Mirko Raffay (1816. –1830.) parcelirao je produžetak ulice prema istoku.¹ Prvi, zapadni dio, biskupija je zadržala te su ovdje bili objekti koji su služili za potrebe biskupije. Krajem 18. stoljeća, kako je vidljivo na jozefinskom planu iz 80-ih godina 18. stoljeća, tada ulica još nije postojala.

Ova ulica, prije nego li je dobila sadašnji naziv, nosila je naziv Školski sokak ili Školska ulica. Izgleda da naziv Školski sokak nije bio službeni naziv, već naziv koji se uvriježio među stanovnicima. To je stoga što je još

1 Mirko MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština, Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, knj. III., Zagreb, 1976., str. 185.

u 19. stoljeću u njoj bilo nekoliko škola. Prva škola u ovoj ulici otvorena je početkom 19. stoljeća, a na tome mjestu i danas se nalazi školska zgrada.

Ulica se počela uređivati krajem 19. stoljeća. Općina je sagradila dio ceste 1898. godine, a u 1899. godini izgrađen je ostali dio. Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća ulica je asfaltirana. Veći zahvati na uređenju ulice izvedeni su oko 1985. i 1990. godine.

U razdoblju od 2018. do 2020. ponešto je izmijenila izgled rušenjem breza. Na mjestu drveća postavljene su betonske kocke te se na taj način povećala površina za parkiranje automobila.²

Ulica se prostire od zgrada općinske, sada gradske uprave i suda na zapadu, ka istoku, u smjeru željezničkoga kolodvora. Napomenimo i to da je željeznička pruga do Đakova izgrađena 1905. godine. Opisujemo zgrade i njihove vlasnike na sjevernom, pa potom na južnom dijelu. Zbog ograničenosti prostora u ovomu se tekstu ne opisuju sve zgrade u ulici, ni svi njihovi vlasnici, već je pozornost usmjerena na zgrade značajnije i zanimljivije povijesti.

Kralja Tomislava – lijeva, sjeverna strana

Sudska zgrada

Na početku sjeverne strane ulice od davnina se ovdje nalazila sudska zgrada. Imala je stari kućni broj 26.³ Otkada u Đakovu postoji Kotarski sud i kada je na ovome mjestu sagrađena sudska zgrada, nije nam poznato. Na starim razglednicama vidljivo je da je zgrada na pročelju imala sedam prozora, te da je na svakom uglu bila petrolejska lampa. U starim zemljišnim knjigama zemljište sa zgradom bilo je upisano kao vlasništvo Županije virovitičke. Istočno od sudske zgrade nalazila se zgrada u kojoj je bio zatvor. Dalje od te zgrade niz ulicu dugo nije bilo kuća. Mirko Marković je napisao: „Taj se prostor počeo izgrađivati istom potkraj 19. stoljeća. Prvu kuću do zatvora gradio je brijač Sladić, drugu stolar Lutz. Potonji je bio vlasnik prvog đakovačkog kina (u današnjem hotelu). Do stare Lutzove kuće stoji danas nova jednokatnica Ivana Astaloša.”⁴

2 Naplata parkiranja automobila počela je 2. 1. 2003. godine.

3 Općinski sud u Đakovu, Zemljišno knjižni odjel (dalje: OSD, ZKO), zemljišno knjižni uložak (dalje: zk. ul.) 28. Na k. č. br. 202.

4 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 207.

Stara zgrada suda srušena je 1956. ili 1957. godine. Srušena je u jednom danu. Te godine gradila se cesta kroz Đakovo te su strojevi iz te cestogradnje iskorišteni za rušenje.

Izgradnja nove katnice sudske zgrade dovršena je 1959. godine. U vrijeme izgradnje predsjednik Kotarskog suda bio je Milan Jurić⁵, te on zasigurno ima i izvjesnih zasluga za izgradnju nove zgrade. Zgrada je malo uvučena od ceste za razliku od stare zgrade. Svečano je otvorena 26. 9. 1959. godine uz brojne visoke goste. Uzvanicima se obratio i predsjednik suda Milan Jurić, koji je iznio historijat borbe za novu zgradu. Izgradnja zgrade koštala je 24 milijuna tadašnjih dinara.⁶

Ispred zgrade posađena su dva bora te je postavljen spomenik Ivi Loli Ribaru, premješten iz Malog parka, koji je tamo bio postavljen 1952. godine.

Do preimenovanja raskrižja u Trg dr. Franje Tuđmana sud je imao adresu Kralja Tomislava br. 1, a nakon toga Trg dr. Franje Tuđmana br. 2. S obzirom na to da zgrada ima ulaz iz Ulice Kralja Tomislava, smatram da spada u tu ulicu i da je trebalo zadržati staru adresu.

Ispred zgrade 2008. godine postavljena je bista Stjepana Radića, a 2015. godine bista dr. Franje Tuđmana.

Zgrada je obnavljana 2011. godine, kada su salonitne ploče zamijenjene crijepom⁷, te 2023. kada je renovirana fasada i drvena stolarija zamijenjena novom plastičnom.

5 Milan Jurić (Jasenovac, 1927. – Đakovo, 1991.) pohađao je osnovnu školu u Slavonskom Brodu i Vinkovcima, gdje je završio gimnaziju, nakon čega se upisao na Pravni fakultet u Zagrebu, gdje je diplomirao 1952. godine. Kao stipendist upućen je na vježbenički staž u sud u Pakracu, a nakon polaganja pravosudnog ispita premješten je u Đakovo za sudca tadašnjeg Kotarskog suda u Đakovu. Od 1. 1. 1958. do 31. 1. 1961. god. obnašao je dužnost predsjednika suda. Početkom šezdesetih bio je prvi predsjednik Turističkog društva u Đakovu. Bio je jedan od osnivača i prvi predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Đakovu, u razdoblju od 1970. do 1971. god. Bio je upisan u Imenik odvjetnika Odvjetničke komore Hrvatske od 1961. do umirovljenja 1988. god.

6 „U Đakovu je svečano otvorena novoizgrađena zgrada Kotarskog suda”, Đakovački list (dalje: ĐL), god. VII., br. 283. (Đakovo, 10. 10. 1959.), str. 1.

7 Izvođač radova bio je Tehnocol d. o. o., završni radovi u graditeljstvu, Đakovo, A. Starčevića 245.

Kralja Tomislava br. 5

Ova je okućnica prije parceliranja u drugoj polovici 19. stoljeća bila između zgrade općinskog zatvora i baždarskog ureda. Izgleda da je sve zemljište na tome potezu nekoć bilo u općinskom vlasništvu. Prvu parcelu do zatvora⁸ kupila je 1880. godine Jelena Sladić.⁹ Izgleda da je te iste godine sagrađena kuća na ovoj parceli, koja je dobila broj 619, a sastojala se od „dvije sobe, kuhinje i spajza”¹⁰. Bila je to, dakle, manja kuća, ali koja se kasnije nadograđivala, a sagrađeni su i objekti u dvorištu.

Jelena Sladić zasigurno je bila supruga Joce Sladića, brijača, a on je ovdje držao svoju brijačku radnju. U dvorišnoj zgradi prije Prvog svjetskog rata bila je smještena knjižnica i čitaonica. To potvrđuje navod u Spomenici Sokolskog društva, gdje se za 1912. godinu navodi: „Društvo je opet pokrenulo akciju među građanstvom za jačanje knjižnice i čitaonice, koja je bila u kući Joce Sladića.”¹¹

Nakon Jelenine smrti kuću 1918. godine nasljeđuju Radoslav i Branko Sladić¹², koji su zasigurno njezina djeca. Sljedeće godine Radoslavov dio nasljeđuju Joco i Branko Sladić. Poslije Jocine smrti 1925. godine njegov dio nasljeđuju Branko Sladić i Darinka Šimić rođ. Sladić¹³, a kasnije je Branko svoj dio dao Darinki.

Godine 1934. kuću preuzima Državna hipotekarna banka Kraljevine Jugoslavije, Glavna filijala u Zagrebu. Iste godine kuću je banka prodala odvjetniku dr. Miji Šalkoviću i njegovoj supruzi Radmili, za kupoprodajni iznos od 77.600 dinara.¹⁴

Kuća je bila prostrana, bila je podijeljena na više stanova te su Šalkovići prodali desnu polovicu kuće, a lijevu si zadržali, iako je kuća imala samo jedan kolni ulaz. Tako su vlasnici desnog dijela postali Koser Valter i Ana

8 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. Bila je to k. č. br. 201/2/1 u površini od 131 čhv.

9 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. Zbirka isprava (dalje: ZI) br. Z-492/1880. Ugovor od 2. 2. 1880. Kupnja za 400 for.

10 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. Novosagrađena kuća upisana je na temelju „svjedočbe poglavarstva občine Đakovo od 7. srpnja 1880., broj 1517”.

11 *Spomen spis Sokolskog društva u Đakovu 1906. – 1926., Sokolsko društvo u Đakovu*, Đakovo, 1926., str. 29.

12 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. ZI br. Z-1187/1919. Uručbena isprava od 3. 12. 1918. br. 2313.

13 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. ZI br. Z-609/1926.

14 OSĐ, ZKO, zk. ul. 683. ZI br. Z-2121/1934.

rođ. Miler. Poslije Drugog svjetskog rata dio desnog dijela kuće, i to jednu sobu do ulice, imao je u vlasništvu odvjetnik dr. Ante Slipčević, koji je ovdje držao svoj ured.

Dr. Mijo Šalković (1894. – 1980.) ovdje je stanovao s obitelji te držao odvjetnički ured. Rođen je u Đakovačkoj Satnici u obitelji čiji je otac išao u dva navrata na rad u SAD. Nakon pučke škole u rodnom selu pohađao je gimnaziju u Osijeku, zatim dvije godine bogosloviju u Đakovu, iz koje je istupio 1916. Za vrijeme Prvog svjetskog rata bio je na ruskoj i talijanskoj bojišnici. Nakon povratka iz rata bio je jedan od organizatora Narodne straže SHS u Đakovu 1918. i blizak suradnik dr. Ivana Ribara. Nakon studija prava u sudskoj je praksi bio sedam godina. Godine 1925. pristupio je Hrvatskoj seljačkoj stranci. Kada je 1932. godine premješten u Šabac u Srbiju, zahvalio se na državnoj službi i otvorio odvjetnički ured u Đakovu, koji je vodio do poslije Drugoga svjetskog rata. Bio je aktivan u vatrogasnom društvu, čiji je bio i predsjednik. Bio je organizator Hrvatske seljačke/građanske zaštite u Đakovu, čiji je zapovjednik i u Travanjskom ratu 1941. U vrijeme Nezavisne Države Hrvatske distancirao se od ustaške vlasti. Nakon rata zabranjen mu je odvjetnički rad, a ponovno mu je odobren 1951. godine. Osuđen je te 1952. na dvije i pol godine zatvora. Nakon odslužene kazne u Lepoglavi 1955. godine otišao je s obitelji (suprugom, kćeri i sinom) u Austriju, zatim u SAD. U domovinu se vratio sa suprugom 1971. godine i živio u Đakovu kao američki građanin. Bavio se i pisanjem. U rukopisu su, neobjavljena, njegova sjećanja/životopis iz razdoblja od 1941. do 1955. godine. Pod pseudonimom Mišo Slavonac objavio je zbirku pripovijedaka *Teta Malča*.¹⁵

Po povratku 1971. godine Šalković je nastojao iseliti stanare kako bi mogao ovdje živjeti u starosti. U postupku iseljenja stanara punomoćnik mu je bio odvjetnik Matej Niderle. Postupak se bio neplanirano oduljio. Nakon smrti supruge Radmile 1977. godine¹⁶ odlučio je otići 1979. u SAD kod sina, gdje je i umro 1980. godine u Keyportu, u državi New Jersey.

15 Bila su dva izdanja: *Teta Malča*, Valencia, 1965. i *Teta Malča i druge priče*, Đakovo 2006.

16 Radmila Šalković sahranjena je na satničkom groblju u grobnici Mijinih roditelja, koju je Mijo dao urediti po povratku u zavičaj 1971. godine. Na nadgrobnom spomeniku Mijo je još ranije dao uklesati i svoje ime, što ukazuje na to da je imao namjeru ovdje dočekati starost. S obzirom na to da ovdje nije imao bliske rodbine (sin u SAD-u, kći u Južnoj Africi) ipak je odlučio otići kod sina u SAD.

Osamdesetih godina 20. stoljeća lijevu stranu okućnice kupio je Veljko Jukić iz Đakova, a desnu, istočnu stranu Tomislav Pilipović iz Kuševca. Obojica su krajem osamdesetih godina 20. stoljeća srušili ovdašnje objekte i započeli izgradnju novih dvokatnica. Dvokatnica Veljka Jukića još uvijek je nedovršena. Pilipović je etažirao svoju zgradu, te prizemlje i kat prodao Damiru Kujundžiću iz Osijeka, vlasniku očne optike „Oculus”¹⁷, koji je uredio ove prostore.

Zgrada baždarskog ureda

Okućnica gdje je sada zgrada Hrvatskog doma nekoć je bila u općinskom vlasništvu, na kojoj se nalazila zgrada baždarskog ureda.¹⁸ Po staroj numeraciji imala je kućni broj 27, a okućnica je imala površinu od 504 četvorna hvata, odnosno 1813 m².¹⁹

Prije nego li je ovdje bio baždarski ured, ovdje je živio krojač Ivan Nep. Mihaljević sa suprugom Marijom rođ. Vohalsky. Poznato nam je da im se u ovoj kući rodila i umrla kći Sofija (1861. – 1861.). Sin Karlo rođen je 1862. u roditeljskoj kući broj 38, koja se nalazila na korzu. Ovdje je živio i Adam Mihaljević, također krojač, sin Elia Mihaljevića i Katarine rođ. Schmidt, sa suprugom Marijom rođ. Leović, s kojom se vjenčao 1876. godine.

Poslije odlaska Mihaljevićevih ovdje je bio baždarski ured, a ovdje je i živio bačvar i baždar Vilhelm – Vilim Anet (1841.) sa suprugom Antonijom rođ. Mrazek. U ovoj kući rođena im je kći Eleonora (1881.), a od posljedica poroda 1881. godine umrla je supruga Antonija, u dobi od 36 godina. Iste godine Vilim je oženio Anu, udovu Stjepana Verlona, užara, te je odselio u njezinu kuću br. 55 u Gupčevoj ulici.

Osim u Đakovu, početkom 20. stoljeća baždarski uredi u županiji postojali su još u Virovitici, Slatini i Našicama. U županijskom izvješću za 1901. godinu navodi se da je baždarski ured u Đakovu obaždario „15 mjera dužine, 236 mjera za tekućine, 1162 krčmarskih boca, 4 suhe šuplje mjere, 943 bačve i 4 vage”.²⁰

17 OSĐ, ZKO, zk. ul. 8052.

18 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 207.

19 OSĐ, ZKO, zk. ul. br. 1246 (ranije u zk. ul. 29). Zemljište se sastojalo od: k.č. br. 200 Kuća broj 27 i dvorište u Djakovu, sa 352 čhv i k. č. br. 199 Vrt u Djakovu, sa 152 čhv.

20 XVI. *Izješće upravnoga odbora Županije virovitičke, za vrijeme od 1. siečnja do 31. prosinca 1901.*, Osijek, 1902., str. 190.

Poznato nam je da je baždarski ured bio u Đakovu i dvadesetih godina 20. stoljeća, a da je predstojnik toga ureda bio Zdravko Komorski. Međutim, izgleda da on je živio u kući na ovome mjestu. Mirko Marković navodi da je ova kuća srušena oko 1880. godine.²¹ Prazan prostor općina je potom iznajmljivala. Ovdje je bila Straussova daščara do 1919. god., koja je iste godine prodana Subotiću. O tome je izašla obavijest u đakovačkom tisku: „Dosadašnji vlasnik daščare u Školskoj ulici g. Strauss prodao je istu g. P. Subotiću. Nas osobito veseli što je naš čovjek preuzeo ovo poduzeće.”²² Općinska uprava u listopadu 1919. godine raspisala je natječaj za davanje u najam ovog prostora, počevši od 1. siječnja 1920. godine na rok od tri godine.²³ Rezultati toga natječaja nisu nam poznati.

Općinsko zastupstvo trgovišta Đakovo donijelo je 1927. godine zaključak da se gradilište besplatno dodijeli Hrvatskom sokolu za gradnju doma, uz uvjet da u slučaju razlaza društva zemljište ponovno postane vlasništvo Upravne općine Đakovo.²⁴

Hrvatski dom u Đakovu

Od sredine druge polovice 19. stoljeća osnivaju se društva Hrvatskog sokola u svim gradovima Slavonije, te je tako 1906. godine osnovan i Hrvatski sokol u Đakovu.

Nakon izbijanja Prvog svjetskog rata djelovanje Hrvatskog sokola zabranjeno je. Poslije rata 1919. godine ujedinjeni su hrvatski, srpski i slovenski sokoli u Jugoslavenski sokolski savez. Hrvatsko sokolstvo istupilo je iz tog saveza 1922. godine. Hrvatski sokol ponovno je utemeljen u Zagrebu, a zatim i u drugim mjestima. Godine 1922. utemeljen je i u Đakovu. Od tada su postojala dva sokolska društva u Đakovu: Hrvatski sokol i Sokolsko društvo (koje je bilo udruženo u Jugoslavenski sokol).

Mnogi domovi pod nazivom Hrvatski dom ili Hrvatski sokolski dom bili su u ono vrijeme već sagrađeni ili započeti s gradnjom u većim mjestima

21 M. Marković, „Đakovo i Đakovština”, str. 207., navodi godinu 1880. Međutim, baždar Vilim Anet ovdje je živio i poslije 1880., što je vidljivo po upisanom kućnom broju u matičnim knjigama.

22 „Prodaja daščare”, *Glas slobode*, Nezavisno demokratsko glasilo, god. II., br. 19 (Đakovo, 16. 3. 1919.), str. 2.

23 „Natječaj”, *Glas slobode*, god. II., br. 50 (Đakovo 19. 10. 1919.), str. 4.

24 OSĐ, ZKO, Z1 br. Z-1467/1927. Očitovanje od 19. 3. 1927. godine.

diljem Hrvatske, pa tako i u Slavoniji. Godine 1922. osnovan je u Đakovu odbor za gradnju Hrvatskog doma²⁵. Godine 1923. osnovano je Društvo Hrvatski dom u Đakovu. Svrha društva određena je Pravilima društva, a to je „sagraditi i uzdržavati svoj vlastiti dom i time osigurati bolji ekonomski razvitak svim đjakovačkim hrvatskim društvima.”²⁶

Nakon što je sakupljeno nešto novca, upravni odbor Hrvatskog sokola u Đakovu na svojoj sjednici održanoj 2. veljače 1927. godine donio je zaključak o gradnji Hrvatskog sokolskog doma.²⁷ Izabran je u tu svrhu posebni građevni odbor, koji se ubrzo sastao 17. veljače 1927. godine, a najvažnije pitanje koje je tada trebalo riješiti bilo je pitanje gradilišta.²⁸

Pogodno zemljište za gradnju takve zgrade bilo je općinsko gradilište u Školskoj ulici preko puta vlastelinskog mlina. Na toj parceli bila je nekoć općinska kuća, u kojoj je ranije bio baždarski ured. Ta je kuća srušena oko 1880. godine, a prazan prostor općina je potom iznajmljivala. Općinsko zastupstvo trgovišta Đakovo donijelo je zaključak 28. veljače 1927. godine da se Hrvatskom sokolu dodijeli besplatno gradilište za gradnju doma, uz uvjet da u slučaju razlaza Hrvatskog sokola zemljište ponovno postane vlasništvo Upravne općine Đakovo.²⁹ Zemljište je bilo veličine 504 četvorna hvata, odnosno 1813 m².³⁰

25 O historijatu Hrvatskog doma u Đakovu vidjeti: Željko LEKŠIĆ, „Nastanak i izgradnja ‚Hrvatskog doma’ u Đakovu”, ĐG, god. IV, br. 64 (Đakovo, 27. svibnja 1997.), str. 29; Isti, „Hrvatski dom u Đakovu”, Đakovački vezovi, Jubilarna revija 1967. – 1998., Đakovo, 1998., str. 77–81; Isti, „Hrvatski dom u Đakovu”, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 33, br. 3, Zagreb, 2001., str. 779–799. te isti, *Hrvatski dom u Đakovu*, Društvo ljubitelja starina Đakovo i Muzej Đakovštine, Đakovo, 2003.

26 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond Pokrajinska uprava za Hrvatsku i Slavoniju – Upravno odjeljenje, VIII-10 21844/1923, SP 2950/1923. Pravila društva Hrvatski dom u Đakovu.

27 *Spomenica!*, Đakovo, 1928., str. 9, (rukopis; kopija u posjedu autora). Bez navoda autora. Pisac *Spomenice* je ili Suljo Smailbegović ili Mato Horvat. Vjerojatno je to povelja koja se spominje kod polaganja kamena temeljca.

28 Izvještaj tajnika građevnog odbora Hrvatskog sokola u Đakovu podnesen Glavnoj skupštini održanoj dne 2. II. 1928. godine, Muzej Đakovštine, Đakovo, inv. br. 1321 (dalje: Izvještaj tajnika građevnog odbora od 2. II 1928.).

29 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-1467/1927. Očitovanje od 19. 3. 1927.

30 OSĐ, ZKO, zk. ul. br. 1246. Zemljište se sastojalo od: k.č. br. 200 Kuća broj 27 i dvorište u Đakovu, sa 352 čhv i k. č. br. 199 Vrt u Đakovu, sa 152 čhv.

Građevni odbor je preko Saveza stupio u vezu s građevnim stručnjakom Aleksanderom Freudenreichom³¹ iz Zagreba, koji je zajedno s Pavlom Deutschom³² imao tvrtku pod nazivom „Arhitekti – Freudenreich & Deutsch – graditelji”, a koji se posebno bavio izgradnjom društvenih domova. On je izradio idejni nacrt, koji je Odbor prihvatio. Freudenreich je došao u Đakovo pogledati gradilište, te je dogovoreno da će izraditi nacрте za 12.000 dinara. Građevni odbor prihvatio je nacрте i proračunske troškove te je zatražena građevna dozvola.

Gradnja doma povjerena je Miji i Stjepanu Matajsu, građevinskim poduzetnicima iz Đakova. Gradnja doma počela je 14. kolovoza 1928. godine. Uz nadzor A. Freudenreicha gradnju je vodio Stjepan Matajs.

Nakon što je gradnja bila podmakla, 11. studenoga 1928. godine svečano je položen (uzidan) kamen temeljac, te je u isti položena povelja u kojoj je ispisana kratka društvena povijest, koju su potpisali prisutni predstavnici đakovačkih društava uz svoj moto.³³ Kamen temeljac uzidan je u stražnji zid dvorane ispod srednjega okruglog prozora (od tri). Kada je kasnije nadozidana prostorija za projektore, ti su prozori zazidani, a načinjeni su mali otvori za projektore. Kamen temeljac nosio je pozlaćeni natpis „H S”, a ispod njega: „11. XI. 1928.”³⁴

Gradnja doma brzo je napredovala te je dom do kraja 1928. godine već bio pod krovom. Međutim, ubrzo nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. godine donesen je Zakon o Sokolu Kraljevine Jugoslavije po kojem se

31 Aleksander Freudenreich (Zagreb, 1892. – Zagreb, 1974.), arhitekt. Rodio se u poznatoj obitelji zagrebačkih kazališnih umjetnika. U Zagrebu je završio Graditeljsku školu te Arhitektonski odjel umjetničke akademije u Zagrebu. Projektirao je oko 500 objekata, od čega je sagrađeno oko 300. Projektirao je hrvatske domove u Ivanić Gradu, Đakovu, Garešnici, Daruvaru, Ladanju Donjem, Đeletovcima. Zamislio je i proveo 1925. godine gradnju mogile u Maksimiru povodom proslave 1000. godišnjice hrvatskog kraljevstva. Radio je u Društvu hrvatskih graditelja te je bio i predsjednik društva, i jedan od urednika društvenog stručnog priručnika „Graditelj”. Od 1927. do 1932. godine bio je gradski zastupnik u Zagrebu. Uz posao u svojoj struci posvetio je slobodno vrijeme kazališnoj umjetnosti.

32 Pavao Deutsch (Zagreb, 1897. – Zagreb, 1948.), arhitekt, diplomirao u Beču, a doktorirao u Zagrebu. Radio uglavnom s A. Freudenreichom i izvodio mnoge javne, stambene i školske zgrade: Hrvatski dom u Karlovcu i Đakovu, hotel u Petrinjskoj ulici u Zagrebu.

33 Mato Horvat, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad” – „Preradović” u Đakovu 1863. – 1939.*, Đakovo, 1939., str. 293.

34 *Spomenica!*, str. 9. Fotografija s polaganja kamena temeljca objavljena je u: M. HORVAT, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad” – „Preradović”*, s. p. sl. br. 70.

raspuštaju sva tjelovježbena društva, a osniva se nova organizacija. Hrvatski sokol donio je odluku da ne pristupa u tu organizaciju te da prestaje s radom.

Posljednja skupština Hrvatskog sokola u Đakovu održana je u dvorani svratišta „Central” u Đakovu 23. prosinca 1929. godine, kada je donesena odluka o prestanku rada društva. Upravni odbor izdao je pojedincima koji su društvu posudili gotovinu ili predujmili radove založne isprave na iznos njihova potraživanja, na temelju kojih mogu uknjižiti svoje založno pravo. Na temelju zapisnika s glavne skupštine vraćen je u zemljišnim knjigama upis prava vlasništva na prethodnog vlasnika, tj. na Upravnu općinu Đakovo.³⁵ Iz zemljišnih knjiga saznajemo da je Upravna općina Đakovo ispravom od 15. studenoga 1935. godine prenijela pravo vlasništva doma u izgradnji sa zemljištem u korist dotadašnjih založnih vjerovnika.

Nakon nestanka Hrvatskog sokola uobičajeni naziv za dom u izgradnji postao je Hrvatski dom.

Radi dovršenja Doma osnovan je Odbor za gradnju Hrvatskog doma. Predsjednik toga odbora bio je Dragan Devčić³⁶, a tajnik Ivan Gašparac³⁷. Pozivano je građanstvo na davanje priloga za izgradnju te je tako sakupljeno nešto novca. Izgradnja Doma nastavljena je te je Dom posvećen 11. srpnja 1937. godine. Posvetu je obavio dr. Andrija Spiletak. Otvorenje Doma obavljeno je u nedjelju 25. srpnja 1937. godine, kada je bila svečana proslava rođendana dr. Vlatka Mačeka.

Izgradnja Hrvatskog doma u Đakovu poprilično je odstupila od prvotnih Freudenreichovih nacrti, a do toga je došlo najvjerojatnije zbog nedostatka novca. On nikada nije bio potpuno dovršen, kao ni brojni Hrvatski domovi u Hrvatskoj.

Kraj rata Dom je dočekaao prilično oštećen zbog smještaja vojske. Iz tiska saznajemo da je neposredno poslije Drugog svjetskog rata, početkom 1946. godine tadašnja Gradska narodna fronta organizirala sabirnu akciju za popravak i obnovu Hrvatskog doma, u čemu je, prema popisu priloga, imala priličnog uspjeha.³⁸ Nakon renoviranja Dom je otvoren 2. ožujka 1946. godine.

35 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-234/1930. Prijepis zapisnika glavne skupštine od 23. prosinca 1929. god.

36 Dragan Devčić (1882. – 1945.), trgovac vinima i zakupnik biskupijskog hotela, kasnije i općinski načelnik.

37 Ivan Gašparac, ravnatelj građanske škole, odselio iz Đakova 1940. godine.

38 „Sabirna akcija za Hrv. Dom”, Đakovština, Glasilo Narodne fronte za kotar i grad Đakovo, god. II, br. 10 (Đakovo, 12. 1. 1946.), str. 4.

Godine 1954. Dom je preuređen, u ovu zgradu preseljeno je kino iz hotela „Palace” te je na zapadnoj strani zgrade nadogradjena prostorija za projektore i operatera.³⁹ Mirko Kladarić navodi da je prvi kvalificirani kinooperater bio Matija Bešlić (1915. – 1981.).⁴⁰ Taj posao počeo je obavljati 1936. godine, još dok je kino bilo u đakovačkom hotelu. Kasnije je bio i direktor Doma.

Poslije Drugog svjetskog rata zgrada je još uvijek kraće vrijeme nosila naziv Hrvatski dom, potom mijenja naziv u Dom kulture. Nakon što 1954. godine kino preseljava u zgradu Doma, izmijenjen je naziv u Kino Dom kulture. Nije nam poznato do kada je točno zgrada nosila naziv Hrvatski dom, ali znamo da se 1945. godine taj naziv još nije promijenio. Od 1971. godine naziv je izmijenjen u Kino Slavonija, koje 1975. godine ulazi u sastav Narodnog sveučilišta „August Cesarec” Đakovo.

Dvorana doma služila je za različite namjene i svrhe: za kazališne predstave, koncerte, političke skupove, gostovanje umjetničkih skupina, čak i kao sudnica, a poslije 1954. godine i za kino predstave. U Domu su nastupala i brojna kulturno-umjetnička društva iz Đakova.

Na katu u jednoj prostoriji do ulice počeo je s radom 1953. godine i đakovački radioklub, koji je ovdje bio smješten nekoliko godina.⁴¹

Na sam Badnjak 24. prosinca 1980. godine Kino „Slavonija” zatvoreno je zbog neispravnih električnih instalacija, jer je po nalogu elektroenergetskog inspektora zgrada isključena iz električne mreže.⁴²

Ubrzo nakon zatvaranja predloženo je uvođenje mjesnog samodoprinos, kako bi se obavio nužni popravak instalacija, uredila pozornica te riješio problem zagrijavanja.⁴³ Nakon referenduma 1981. godine o mjesnom

39 Sjećanje Đakovčanina Vlade Wagnera s društvene mreže: „Preselenjem kina iz ondašnjeg hotela, prostorije hotela su bile slobodne. Sva stara aparatura i tadašnji radnici su nastavili raditi u adaptirano Domu kulture iz koje zgrade se oglašavala i Razglasna stanica našeg grada. Da se prisjetimo. Tada je po našem gradu postojala mreža koja je povezivala zvučnike na krajnjim djelovima grada, koja je ostala još iz doba 2. svj. rata. Osim po gradu, zvučnici su bili na kraju Selačke, Satničke, Piškorevačke, Pavičke, do Čikaga i do Maltare ispred Dračica.”

40 Mirko Kladarić, Matija Bešlić – Čika Mato, kino-operator, Đakovački glasnik (dalje: ĐG), Nezavisni dvotjednik Đakova i Đakovštine, god. VII, br. 139, Đakovo, 2. 11. 2000., str. 15.

41 Vlado WAGNER, Povijest radio-amaterizma u Đakovu-sjećanja, *Godišnjak đakovačkih radio-amatera*, god. I, br. 1, Radio klub Đakovo, Đakovo, 25. 1. 1997., str. 2–3.

42 „Zatvorena dvorana kina „Slavonija””, ĐL, god. XXVII, br. 949 (Đakovo, 23. 1. 1981.), str. 5.

43 „Samodoprinomom do novih objekata”, ĐL, god. XXVII, br. 954 (Đakovo, 30. 4. 1981.), str. 2.

samodoprinosu, koji je bio i radi vodoopskrbe, odvodnje i unaprjeđenja osnovnog obrazovanja, počela su se sakupljati novčana sredstva za adaptaciju Doma.

Tadašnja Samoupravna interesna zajednica za kulturu dala je izraditi idejni projekt rekonstrukcije i dogradnje. Po tome projektu Dom kulture imao bi dva kata. U prizemlju, osim ulaznog hola bila bi velika dvorana s 350 sjedala, velika scena sa skladištem te čitaonicom i knjižnicom. Na prvom katu bio bi balkon s 240 sjedala, drugi dio čitaonice i knjižnice te projekcijska kabina. Na drugom katu uz hol bi se smjestio treći dio čitaonice i biblioteka.⁴⁴

Od preostalih uknjiženih suvlasnika ili njihovih nasljednika tek 1983. godine preneseno je pravo vlasništva na društveno vlasništvo s pravom korištenja Narodnog sveučilišta „August Cesarec” Đakovo, i to sudskom presudom.⁴⁵

Dvije i pol godine nakon zatvaranja zgrade, 25. kolovoza 1983. godine, počeli su radovi na adaptaciji i rekonstrukciji zgrade. Nosilac investicije u prvoj fazi je Narodno sveučilište „August Cesarec”, a izvođač radova „Rad” iz Đakova.⁴⁶

U tom preuređenju naknadno je u rujnu ustanovljeno da su tri nosiva zida starog Doma derutna te da ih zbog dotrajalosti treba srušiti.⁴⁷ Tako je zgrada Doma srušena do temelja u jesen 1983. godine. Kamen temeljac, koji je bio uzidan u stražnjem dijelu dvorane, pronađen je prilikom rušenja i predan na čuvanje Muzeju Đakovštine.⁴⁸

Godine 1984. počeli su zemljani radovi radi izgradnje novog Doma. Ugovor između investitora i izvođača radova GRO „Rad” iz Đakova potpisan

44 „Samodoprinosom do boljeg sutra”, ĐL, podlistak *Delegatski list*, Informativni list delegata i delegacija Skupštine općine Đakovo, god. XXVIII, br. 28 (Đakovo, 26. 11. 1981.), str. 2.

45 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-520/1983. Prijepis presude Općinskog suda u Đakovu broj P-611/82 od 18. 1. 1983. god.

46 „Počela rekonstrukcija Doma kulture. Prva faza do kraja godine?”, ĐL, god. XXX, br. 985 (Đakovo, 23. 9. 1983.), str. 2.

47 „Dom kulture u rujnu 1984.”, ĐL, god. XXX, br. 988/989 (Đakovo, 23. 11. 1983.), str. 2; „Kasni izgradnja Doma kulture”, ĐL, god. XXXI, br. 1005 (Đakovo, 12. 10. 1984.), str. 1.

48 Tijekom 1997. godine autor je otkrio da se kamen temeljac nalazi u dvorištu Muzeja Đakovštine, na otvorenom prostoru. Nakon ukazivanja na značaj kamena, isti je unesen u muzejsku garažu koja služi kao skladište. U to vrijeme je, naime, Muzej oskudijevao s prostorom, a nalazio se u Radićevoj ulici br. 9.

je sredinom srpnja 1984. godine. Tim ugovorom izvođač se obvezao da će sagraditi novu zgradu i staviti je pod krov do 15. rujna, ali to nije bilo ostvareno.⁴⁹ Gradnja Doma bila se odužila zbog nedostatka sredstava. Dovođenje je bilo najavljivano za 1984., a potom i za 1985. godinu. Otvorenje novog Doma kulture bilo je u travnju 1986. godine, povodom obilježavanja tadašnjeg Dana oslobođenja Đakova. U novi Dom smješteni su kino dvorana, gradska knjižnica i čitaonica.

Nakon demokratskih izbora naziv Doma promijenjen je 1991. godine u Hrvatski dom. Ranije je to bio Hrvatski dom, zatim Dom kulture, a ponovno sada Hrvatski dom. Neki običavaju spajati te nazive u Hrvatski dom kulture.

Zgrada nekadašnjeg Doma Hrvatske vojske

U kući u ulici Kralja Tomislava br. 15 donedavno se nalazio Dom Hrvatske vojske⁵⁰, te je pod tim nazivom kuća još uvijek poznata među Đakovčanima. Na njoj se ne nalazi oznaka kućnog broja. Prema staroj numeraciji imala je kućni broj 28.

Prema najstarijim gruntovnim podacima vlasnici kuće koja je bila na mjestu sadašnje bili su poštari Antun Lučić (1832. – 1874.) i supruga mu Marija rođ. Taušer (1835. – 1880.), rodom iz Osijeka. Imali su djecu: Justina (1856.), Josip (1857. – 1880.), Henrik (1859. – 1859.), Karlo (1860.), Aleksander (1864.), Gustav (1865.), Marija (1866.) i Katarina (1869.). Kći Justina udala se 1873. godine za Đuru Baloga, profesora na učiteljskoj školi u Đakovu (preparandiji), rodom iz Požege.

U obitelji Lučić nekoliko su generacija bili poštari, a ovdje je bio poštanski ured. I Pavo, zasigurno Antunov otac, također je bio poštari. Pavina supruga bila je Viškovčanka Anastazija rođ. Mijakić (1791. – 1872.).

Antun Lučić u drugoj polovici 19. stoljeća sagradio je novu kuću s poštanskim uredom. Prvi poštanski ured u Đakovu otvoren je 30. svibnja 1788. godine. Poslije Antunove smrti 1874. godine poštom je upravljala njegova supruga Marija još sedam godina, a potom Đuro Kobasica, rodom iz

49 „Kasni izgradnja Doma kulture”, str. 1.

50 Na tabli je bio tekst: Republika Hrvatska / Ministarstvo obrane / Dom hrvatske vojske / Đakovo.

Rovišća kod Bjelovara.⁵¹ Kasnije je poštanski ured preseljen u kuću na uglu ulica Gajeve i Botičeve.

Nakon što su umrli posljednji poštari Lučići, i nakon što je pošta preseljena, kuća je davana u najam. Poznato nam je da je osamdesetih godina 19. stoljeća, a možda i kasnije, ovdje živio đakovački odvjetnik Đuro Kovačević (1844. – 1910.) sa suprugom Kornelijom rođ. Valentović.⁵²

Lučićeva djeca kuću su prodala 1899. godine bogatom trgovcu Adolfu Kohnu.⁵³ On ju je već 1903. godine prodao poznatom graditelju Ivanu Domesu.⁵⁴ Ivan Domes (1868. – 1933.) doselio se u Đakovo početkom 20. stoljeća radi obavljanja građevinskih poslova.⁵⁵ Bio je preuzeo poslove izgradnje zgrade općinske uprave, kapelice na groblju te crkve u Đakovačkoj Satnici. Domes je zasigurno bio taj koji je srušio staru i sagradio sadašnju kuću. Međutim, ta je kuća kasnije nadograđivana. Domes je proširio svoj posjed 1904. godine tako što je kupio dio vrta od susjeda Josipa i Magdalene Lutz.⁵⁶

Ubrzo je Domes odselio iz Đakova u Osijek, a kuću su 1909. godine⁵⁷ kupili Dragutin odnosno Karlo Wimmer (1857. – 1911.) i njegova supruga Adela rođ. Fragner (1861. – 1941.). Od ranije je Wimmer ovdje držao kavanu, vjerojatno na temelju ugovora o zakupu.

O kavani znamo da je imala dobro uređen vrt. Kako saznajemo iz tiska, prilikom ustoličenja biskupa Krapca u Đakovu 29. lipnja 1910. godine, te večeri bio je „koncert vojničke glazbe u Wimmerovom vrtu”, a ulaz je bio

51 Mijo HUDINČEC, *Poštanski ured u Đakovu 1788. g.*, rukopis, Đakovo, 2001., str. 4. Prvi ugovorni upravitelji pošta bili su Johan Zolter 1788. – 1798., Gašpar Lučić 1798. – 1822., Johan Lučić 1822. – 1854., Anton Lučić 1854. – 1873., Marija Lučić 1873. – 1880., Đuro Kobasica 1881.– 1891. Iako je Zvonko Benašić pisao o prvom poštanskom uredu u Đakovu, nije ni spomenuo poštare Lučiće, a ni gdje se nalazio prvi poštanski ured. Naveo je da je prvi poštanski ured u Đakovu otvoren 1784. godine. Usp. Zvonko BENAŠIĆ, „Prvi poštanski ured u Đakovu”, *Revija Đakovački vezovi*, Đakovo, 2010., str. 84–86.

52 Stari kućni broj 28 upisan je u matičnoj knjizi umrlih za njegova sina Kornela, koji je umro 1888. god.

53 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-3263/1899.

54 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-2672/1903.

55 Milko CEPELIĆ, *Djakovačka groblja*, Tiskom biskupijske tiskare u Djakovu, Đakovo, 1916., str. 48. Cepelić je napisao: „Kapelicu je gradio tada u Djakovo doselivši se graditelj Ivan Domes, koji je istodobno gradio i varošku kuću prema nacrtima Vančaša (...)”.

56 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1359. k. č. br. 187/1 sa 309 čhv.

57 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-3523/1909.

besplatan.⁵⁸ Nadalje, poznato nam je da je Hrvatski nogometni klub „Orao” iz Đakova priredio 8. travnja 1912. godine „točno u 8 sati na večer u dvorani svratišta ‚Wimmer’ zabavu s plesom uz sudjelovanje vojničke glazbe 52. pješ. Pukovnije nadvojvode Friedricha iz Broda”.⁵⁹ Iste godine, 4. kolovoza pjevačko društvo „Preradović” priredilo je „vrtnu zabavu u vrtu hotela Wimmer uz ponavljanje starih pjesama, a uz sudjelovanje vojničke glazbe”.⁶⁰

Poznato nam je i to da je Hrvatski sokol u Đakovu u „zimi 1906. – 1907. u sali hotela ‚Wimmer’ priredio vrlo uspješnu javnu vježbu izvađajući proste vježbe i vježbe na spravama”.⁶¹ Bila je to prva javna vježba Hrvatskog sokola.⁶² Sklopljena je i pogodba za korištenje dvorane za sokolanu odnosno vježbalište.⁶³ Sokolana je ovdje bila do 1911. godine, kada je premještena u školsku zgradu.⁶⁴ Ovdje je bila i plesna škola Milutine Trišler 1911. godine.⁶⁵

Wimmer je u dvorištu imao i sodaru, odnosno punionicu soda-vode⁶⁶, kao i skladište piva. U Đakovu su osim njega soda-vodu proizvodili (krajem 19. i početkom 20. stoljeća) još i Vinko Braun, Julio Mahler i Ivan Benašić.

Dragutin Wimmer umro je 27. studenoga 1911. godine. Povodom smrti objavljen je u đakovačkim novinama sljedeći tekst: „+Dragutin Wimmer posjednik i svratištar preminuo je u utorak dne 27. studenoga u 54. godini, nakon kratke i teške bolesti. Sahranjen bje prekjučer u pol 4 sata po podne. Hladnome ga grobu otpratilo mnoštvo đjakovačkoga pučanstva. Počivao u miru!”⁶⁷

58 *Sloga*, Starčevićanski tjednik, god. I, br. 26 (Karlovac, 26. 6. 1910.).

59 *Djakovština*, god. I, br. 44 (Đakovo, 31. 3. 1912.).

60 M. HORVAT, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad” – „Preradović” u Đakovu 1863. – 1939.*, str. 194.

61 *Spomen spis Sokolskog društva u Đakovu 1906. – 1926.*, Sokolsko društvo u Đakovu, Đakovo, 1926., str. 13.

62 Isto, str. 14.

63 Isto, str. 26. Mjesečna najamnina iznosila je 30 K. Ranije je sokolana bila kod Uricha.

64 Isto, str. 28.

65 *Hrvatske pučke novine* (Starčevićansko glasilo), god. IV., br. 107, Đakovo, 27. 8. 1911., str. 2. Objavljena je vijest: „Plesni vjenčić! Plesna škola gđjice Milutine Trišler završila je jučer u subotu na večer vanredno uspješnim plesnim vječićem u vrtu svratišta Wimmer. Uspjeh je vrlo povoljan.”

66 O tvornici soda vode: Željko LEKŠIĆ, „Kavana i tvornica soda vode Dragutina Wimmera”, *Đakovački vezovi*, Prigodna revija 1994., Đakovo, 1994., str. 49.

67 *Djakovština*, god. I., br. 9 (Đakovo, 30. 11. 1911.)

Snimka sa zapadnog dijela ulice ka istočnom 1910. godine prigodom dočeka biskupa Krapca.

Snimka ulice sa zapadne strane prema istočnom. Snimljeno sedamdesetih godina 20. st.

Dragutinovu polovicu kuće naslijedila je supruga Adela.⁶⁸ Ona je kuću prodala 1913. godine Danici Poletilović.⁶⁹ Danica⁷⁰ je ovdje živjela sa suprugom Alojzijem Poletilovićem, oficijom austrogarske vojske. Alojzije je umro 1915. godine, a Danica se 1917. godine vjenčala u Zagrebu s Milanom Štimcem, upraviteljem vlastelinskog mlina, koji je zasigurno stanovao u stanu uz mlin preko puta.

Danica je dala nadograditi kuću po nacrtima đakovačkog građevinskog poduzetnika Stjepana Zajca, koji je najvjerojatnije i obavio nadogradnju. Nacrt nosi naslov „Nacrt za nadograđeni dio u kući milostive gdje D. Poletilović u Djakovu”.⁷¹ Ta se nadogradnja odnosila na kolni ulaz, a možda još i nešto u dvorištu. Tada je zgrada dobila današnji izgled u stilu secesije. Ivanković je o ovoj zgradi napisao sljedeće: „I ovo je pročelje ukrašeno kombiniranjem geometrijskih i florealnih ornamenta, a kordonski je vijenac ukrašen strukovima lovorovog lišća. Osim štukature secesijske odlike ima i stolarija s karakterističnom podjelom prozorskih okana na male šprljke. Kuća je prepoznatljiva po zabatu nad rizalitom u kojem je kolni ulaz.”⁷²

Poznato nam je da je u ovoj kući neko vrijeme stanovao, a vjerojatno držao i odvjetnički ured, odvjetnik dr. Fran, odnosno Franjo, Zaviška.⁷³ On je rođen 1882. godine⁷⁴, a oženio se u Đakovu 1912. godine Paulinom⁷⁵, kćeri kotarskog liječnika Franje pl. Labaša. Moguće je da je nastavio voditi nekadašnji Kovačevićev odvjetnički ured.

68 Ostavio je oporučno svojoj supruzi između ostalog: polovicu dijela kuće, inventar kavane, tvornicu soda vode, te skladište piva. Ostao je teret isplate Gustavu Vimeru 4.000 kr. s naslova legata. Usp. OSD, ZKO, ZI Z-6505/1912.

69 OSD, ZKO, ZI br. Z-1610/1913.

70 Danica Dunderović, rođ. 1877. u Drenju, kćerka pok. Ivana Dunderovića, vlastelinskog šumarnika i Marije r. Laudembach, vjenčala se 4. 10. 1900. u Đakovu s udovcem Alojzijem Poletilovićem, rođenim u Vinkovcima 1865., kapetanom u 50. pješačkoj pukovniji, tada u službi u Brašova (Koruška). Usp. Matična knjiga vjenčanih Rkt. župe Đakovo.

71 U potpisu sa štambiljem stoji: *Gradjevno poduzetništvo Stjepan Zajc Djakovo*. Zanimljivo je da nacrt odudara od nadograđenog. Naime, na nacrtu se zabat nalazi iznad prozora do kolnog ulaza, a ne iznad kolnog ulaza kao što je u stvarnosti. Nacrt se nalazi u posjedu obitelji Rogoz iz Đakova.

72 Grgur Marko IVANKOVIĆ, „Arhitektura secesije u Đakovu”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5, Đakovo, 2001., str. 162.

73 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 205. Kuća br. 72.

74 Rođen je 7. 7. 1882. u Zagrebu. Roditelji su mu Antun Zaviška i Milka rođ. Šrepl.

75 Rođena je 9. 3. 1893. u Koprivnici. Zaručke su bile u lipnju 1912. god. U objavi stoji: „Paula Labaš-Blaškovečka / Dr. Fran Zaviška, odvjetnik / Zaručeni. / U Djakovu, mjeseca lipnja 1912.”

Udovica Poletilović ovaj je posjed podijelila 1925. godine. Zapadni dio sa sodarom prodan je iste godine Maksu Goldsteinu.⁷⁶ On je ovdje držao sodaru i stovarište piva, zasigurno preuzevši objekte koje je imao još ranije Wimmer. Kuća je prodana 1926. godine Tomi Ručeviću⁷⁷, a ovaj ju je ubrzo preprodao Mariji Rogoz, a ova Milanu Goršetiću.⁷⁸ Milan Goršetić⁷⁹ bio je ljekarnik, a ovdje je živio sa suprugom Štefanijom odnosno Šteficom, rođ. Kraljević i vjerojatno kćerima Ljerkom i Olgom. Milan je bio aktivan u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu, Štefanija u pjevačkom društvu „Preradović”.

Goršetić je prodao kuću 1936. godine Kongregaciji, odnosno samostanu Milosrdnih sestara sv. Križa⁸⁰ radi osnivanja Svećeničkog doma. Umro je 8. veljače 1937. godine. Pokopan je u grobnici ljekarnika Luje Šimata, u glavnoj aleji na đakovačkom groblju. Supruga Štefanija odselila je u Zagreb, gdje je i umrla 1973. godine, a pokopana je na zagrebačkom groblju Miroševac.⁸¹

Za vrijeme Drugog svjetskog rata zgradu je zaposjelo zapovjedništvo domobranske pukovnije, a poslije rata preuzela ju je tadašnja vojna vlast u Đakovu. Od tada je ovdje bio Dom Jugoslavenske narodne armije, odnosno skraćeno Dom JNA, s gostionicom i dobro uređenim vrtom u kojem je kasnije sagrađena i kuglana.

S obzirom na to da zgradu gruntovni vlasnik nije koristio, zgrada je po tadašnjim propisima bila nacionalizirana 1960. godine.

Makso Goldstein svoj je posjed prodao 1940. godine Oskaru Mahleru.⁸² Mahleru je za vrijeme Drugog svjetskog rata NDH oduzela posjed i prodala ga 1943. godine Stjepanu Nađu⁸³. Oskar Mahler otjeran je u logor gdje

76 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1359. Zemljište oznake k. č. br. 188/1.

77 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-993/1926.

78 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1359; ZI br. Z-641/1927. Ugovor od 14. 2. 1927. god.

79 Milan Goršetić (Sisak, 1882. – Đakovo, 8. 2. 1937.), ljekarnik, zakupnik, a kasnije i vlasnik ljekarne „K Spasitelj”, koja je bila u zgradi općinskog poglavarstva. U Đakovo je došao iz Nove Gradiške. Bio je dugogodišnji član upravnog odbora i potpredsjednik Pjevačkog društva „Preradović”, a obnašao je i funkcije u Dobrovoljnom vatrogasnom društvu, gdje je od 1928. bio predsjednik Vatrogasne župe u Đakovu, a od 1930. godine bio predsjednikom vatrogasnog društva. Bio je aktivan i u Sokolskom društvu u Đakovu, gdje je od 1924. godine bio starješina.

80 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1359; ZI br. Z-1084/1936. Ugovor od 17. 3. 1936. god.

81 Umrla je 9. 1. 1973. god. u dobi od 85 godina. Usp. www.gradskagroblja.hr.

82 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1004; ZI br. Z-2794/1940. Ugovor od 31. 2. 1940. Prema ugovoru, cijena je bila 100.000 dinara.

83 Nađ Stjepan (sin Antuna) iz Đakova kupio po ugovoru od 30. 3. 1943. Usp. OSĐ, ZKO; zk. ul. 1004; ZI br. Z-1842/1943.

je i stradao.⁸⁴ Poslije rata 1947. godine posjed je vraćen nasljednicima Mahlerovih, a oni su ga 1951. godine prodali Nataliji i Engellu Kolbasu, a oni su ga zatim 1958. godine prodali Petru i Evi Gruber, kojima je ovo zemljište nacionalizirano 1960. godine, te je posjed preuzela JNA. Tako je nakon nacionalizacije ovaj posjed ponovno objedinjen.

Zgrada nekadašnjeg Doma JNA. Snimio Željko Lekšić 1978. godine.

Zgrada je renovirana 1987. godine. JNA je napustila zgrade na ovom prostoru u rujnu 1991. godine. Od tada je ovdje bio Časnički dom Hrvatske vojske, odnosno Dom Hrvatske vojske, do 2009. godine. U međuvremenu se kao vlasnik upisao Grad Đakovo⁸⁵, te se vodio sudski spor glede predaje u posjed, a kasnije se vodio i sudski spor s državom glede vlasništva.

Presuđeno je 2016. godine da vlasništvo zgrade pripada Republici Hrvatskoj.⁸⁶ Nakon odlaska Hrvatske vojske ugostiteljski objekt koriste braniteljske udruge, a zgrada je prilično zapuštena. Krajem 2009. godine urušen je dio uličnog zida ograde do škole zbog udara autobusa prilikom okretanja, ali ubrzo je popravljen. Dio zida do Školskog prolaza također

84 Oskar Maler (otac Julijus), rođen u Đakovu 1896., nestao je 1942. u logoru Jasenovac. Usp. www.yadvashem.org.

85 OSĐ, ZKO, zk. ul. 7691.

86 OSĐ, ZKO, zk. ul. 12512; ZI br. Z-4158/2019. Presuda Općinskog suda u Đakovu br. P-921/2016 od 20. 2. 2017., presuda Županijskog suda u Osijeku br. Gž-800/2017 od 6. 12. 2018.

je urušen, a potom je postavljena žičana ograda. I danas je zgrada prilično zapuštena, kao i dvorište, a trenutačno je nitko ne koristi. Sredinom 2018. godine postavljena je plastična stolarija na dva desna prozora, što smatramo neprimjerenim za takovu zgradu s obzirom na to da je građena u stilu secesije, bez obzira na to što nije pod zaštitom konzervatora.

Nastojanja izgradnje srpske pravoslavne crkve u Đakovu i izgradnja nove školske zgrade

S obzirom na to da je u Đakovu bilo stanovništva pravoslavne vjeroispovijedi, osnovana je krajem 19. stoljeća pravoslavna crkvena općina u Đakovu, a kasnije i Odbor za gradnju crkve u Đakovu. Godine 1888. pokrenuta je inicijativa za gradnju crkve.⁸⁷

Poznato nam je da je Odbor ishodovao dozvolu 1900. godine da smije tijekom godine dana sabirati dobrotvorne prinose u tu svrhu. Predsjednik odbora bio je Joca Sladić, a tajnik Joca Stanišić.⁸⁸ Može se pretpostaviti da je takovo odobrenje ishodovano i u drugim godinama.

Ta je crkvena općina kupila 1904. godine gradilište od Josipa i Magdalene Lutz.⁸⁹ Gradilište se nalazilo u sadašnjoj Ulici kralja Tomislava, na mjestu gdje se sada nalazi zgrada Osnovne škole „I. G. Kovačić” (nekoć ekonomska škola), koja je sagrađena početkom šezdesetih godina 20. stoljeća.

Na planu iz 1902. godine na ovome mjestu nije vidljiva nikakva kuća te je očito da je kuća koja se ovdje nekoć nalazila bila srušena, te da je kupljeno prazno gradilište.

U novinama *Djakovština* 1911. godine objavljen je sljedeći članak: „Odbor za gradnju srpsko pravoslavne crkve u Djakovu zatražio je od zemaljske vlade dozvolu za sakupljanje milodara. Čim je odbor dobio dozvolu, počeo je odmah u našem dičnom Djakovu sakupljati, gdje je proti očekivanju K. 289.10

87 Borislav BIJEIĆ, *Naše teme, Oglеди o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine*, Muzej Đakovštine, Đakovo, 2002., str. 108. (pogl.: „Inicijative za gradnju Srpske pravoslavne crkve u Đakovu 1886. – 1991.”).

88 *Vjesnik županije virovitičke*, IX tečaj, br. 14 (Osijek, 15. 7. 1900.), str. 119.

89 OSĐ, ZKO. Radilo se o k. č. br. 186 Kuća broj 29 s dvorištem u Djakovu, sa 230 čhv i k. č. br. 185 Vrt u Djakovu, s 389 čhv iz zk. ul. 680. Zemljišno knjižni prijenos izvršen je na temelju ugovora od 16. rujna 1904. i očitovanja od 19. rujna 1904. godine, u ZI pod br. Z-3723/1904. Tada su navedene čestice prenesene u zk. ul. 1408 na ime novog vlasnika.

unišlo. Odbor se svim plemenitim darovateljima, kako Djakovčanima, tako Osječanima, Daljčanima i Vukovarcima ovim putem najtoplije zahvaljuje.”⁹⁰ Ovaj članak ukazuje na to da se novac sakupljao više godina.

Nakon što je sakupljeno nešto novca, prišlo se izradi nacerta i troškovnika. Tako je 23. travnja 1914. godine kod kotarske oblasti u Đakovu održana javna jeftimbena rasprava za gradnju srpsko-pravoslavne filijalne crkve u Đakovu, čija je gradnja odobrena još 1906. godine.⁹¹ Kako je prošla jeftimbena rasprava, nije nam poznato. U to vrijeme predsjednik odbora bio je Leontija Sarkanjac (1870. – 1934.), a tajnik Mihajlo Adamov. Poznato nam je da su sačuvani i nacrti za crkvu.⁹²

Novi odbor za gradnju crkve izabran je 24. kolovoza 1919. godine. Izabrani su: predsjednik Leša Sarkanjac, papučar, tajnik Damjan Hinić, kr. kotar. oficijal, odbornici Joca Sladić, brijač, Joca Stanišić, kazandžija, Jovo Smiljanić, nadziratelj uza, Gliša Vidaković, papučar, Dušan Žigić, gostioničar i posjednik, Dimitrije Kokot, kr. kot. oficijal u mirovini, Jovo Beko, kr. nadcestar i Nikola Uzelac, radnik.⁹³

Koliko nam je poznato, sakupljanje priloga nastavljeno je i dvadesetih godina dvadesetog stoljeća. Odbor je priređivao „Svetosavske besede” s igrankom, čiji je prihod bio namijenjen u korist gradnje srpsko-pravoslavne crkve svetog Save.

Osim nedostatka novca, iz razloga što je srpska zajednica u Đakovu bila prilično malobrojna i ekonomski ne osobito jaka, Drugi svjetski rat bio je dodatni uzrok što gradnja crkve nikada nije bila započela. Do kada je djelovao Odbor, nije nam poznato. Poslije Drugog svjetskog rata ponovno su pokrenute inicijative za gradnju.

Godine 1951. predstavnici Zanatske komore iz Đakova obratili su se Narodnom odboru grada s molbom da od Pravoslavne eparhije u Pakracu zatraži odobrenje za preuzimanje njihova zemljišta namijenjenog za izgradnju crkve.⁹⁴ Između Patrijaršije i Gradskog narodnog odbora postignut je dogovor

90 *Djakovština*, god. I, br. 6 (Đakovo, 19. 11. 1911.), str. 2.

91 *Oglas Jeftimbe, Inženjer*, br. 4 (Zagreb, 1. 4. 1914.), str. 2.

92 Nacrti se nalaze, koliko je autoru ovog članka poznato, u posjedu đakovačke obitelji Horvat, ali su za sada nedostupni.

93 „Novi odbor za gradnju srpsko-pravosl. crkve u Djakovu”, *Glas Slobode*, god. II., br. 43 (Đakovo, 31. 8. 1919.), str. 4.

94 B. BIJELIĆ, *Naše teme, Ogledi o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine*, str. 120. (pogl.: „Inicijative za gradnju Srpske pravoslavne crkve u Đakovu 1886. – 1991.”).

da se izvrši zamjena zemljišta, i to tako da se Patrijaršiji dade drugo zemljište, i to dio nekadašnjeg zemljišta Židovske bogoštovne općine u površini od 600 čhv, na kojem je nekoć bila sinagoga, i to na južnoj strani, do kuće Solić Ivana, i to nakon cijepanja parcela.⁹⁵ Međutim, taj sporazum nije realiziran. U međuvremenu donesen je Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta te je doneseno rješenje po kojem se zemljište prenosi na društveno vlasništvo.⁹⁶

Poslije Drugog svjetskog rata, tek 1962. godine, u vrijeme gradnje zgrade škole, a u vrijeme provođenja nacionalizacija, zemljište je u zemljišnim knjigama preneseno u društveno vlasništvo. U dvokatnoj zgradi najprije je bila ekonomska škola do 1970. godine, a od tada je ovdje Osnovna škola „I. G. Kovačić”. Na ravnom krovu zgrade naknadno je 1988. godine postavljen kosi krov, a u potkrovlju uređene su tri učionice. Tada su uređene i tri učionice na drugom katu u kojima je zbog prokišnjavanja obustavljena nastava. Ujedno je uređeno i pročelje zgrade.⁹⁷ Godine 2004. izvršeno je renoviranje zgrade, a na zgradi su izmijenjeni prozori. Renoviranje je izvršeno i 2019. godine, kada je izvršena energetska obnova uz pomoć Europske unije.

Zanimljivo je da ova zgrada, iako sagrađena početkom šezdesetih godina 19. stoljeća, nema kućnog broja. Prethodna zgrada, zgrada Doma Hrvatske vojske, ima broj 15, a sljedeća kuća u ulici nosi broj 17.

Kralja Tomislava br. 17 i 19

Na mjestu kuće u Ulici kralja Tomislava koja zauzima brojeve 17 i 19 nalazila se kuća broj 30. Marković navodi da je kuću gradio 1836. godine Pavo Steiner, stolar, te da je njegov sin Ivan ovdje vodio bačvarsku radnju. Nadalje navodi da je kuću od Ivana kupio 1864. godine Antun Lucić.⁹⁸ Iz matičnih knjiga poznato nam je da je ovdje do sredine 19. stoljeća živjela obitelj Poljak. Ovdje su živjeli Ignjat i Marija Poljak (1790. – 1856.), a poznato nam je da je ovdje živio i njihov sin Ladislav. Ali matične knjige ukazuju i na to da je ovdje živjela i obitelj Lucić, i to Franjo Lucić i Katarina. Međutim, oni su živjeli u susjednoj kući broj 31.

95 Isto, str. 121.

96 Isto, str. 123.

97 Ivica LASIĆ, „Ukinuti treću smjenu”, ĐL, god. XXXV, br. 1068 (Đakovo, 17. 12. 1988.), str. 4.

98 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 204.

Najstariji poznati vlasnik prema zemljišnim knjigama⁹⁹ bio je Hugo Sudarević (1831. – 1888.)¹⁰⁰. Zasigurno su prije njega ovdje živjeli i njegovi roditelji. Ne znamo njihova imena, ali pretpostavljamo da mu je majka Ana Sudarević, koja je umrla krajem 1864. godine.

Hugo Sudarević bio je poznati političar i javni radnik, te neko vrijeme općinski načelnik i saborski zastupnik. Oženio se 1856. godine Osječankom Marijom Galovac (1835. – 1902.).

Poslije njegove smrti kuću je naslijedio njegov sin, slaboumni Stjepan Sudarević (1860.). Sin Josip Sudarević¹⁰¹ naslijedio je neko zemljište, vjerojatno iz razloga što je tada živio u Osijeku. Međutim, i on je s obitelji, kako vidimo iz matičnih knjiga, živio u ovoj kući. Supruga mu je bila Gizela rođ. Ambruš, koja je umrla na Božić 1893. godine u dobi od 20 godina. Imali su djecu: Ljubica (1892. – 1892.) i Hugo (1893. – 1894.).

Poslije smrti Stjepana Sudarevića kuću je 1900. godine naslijedila Hugova supruga Marija, a ubrzo poslije njezine smrti 1902. godine kći Hedviga Rački rođ. Sudarević, supruga šumarskog stručnjaka Vatroslava Račkog.

Godine 1914. vlasnik kuće postao je Hugo Rački, a poslije njegove smrti naslijedilo ju je 1947. godine više nasljednika.

Iz Spomenice pjevačkog društva „Preradović” saznajemo da je to društvo iznajmilo stan u kući Svetozara Račkog¹⁰², te smatramo da je taj stan bio upravo u ovoj kući.¹⁰³ Naime, dok je kuća bila u vlasništvu obitelji Rački, Svetozar je bio jedan od suvlasnika. Stan se sastojao od tri sobe i kuhinje, a iznajmljen je počevši od 1. travnja 1936. na vrijeme od dvije godine.¹⁰⁴

99 Najstariji podatci o vlasnicima: OSD, ZKO, zk. ul. 485.

100 Hugo Sudarević (Đakovo, 26. 3. 1831. – Đakovo, 7. 1. 1888.). Bio je službenik vlastelinstva biskupije, i to od 1849. do 1853. godine kao pisar, od 1853. do 1857. godine u svojstvu šumara (špana) u Semeljcima, te od 1857. do 1883. godine u svojstvu provizora u Đakovu, kada je umirovljen. Godine 1884. pobijedio je na izborima za narodnog zastupnika te je od tada i načelnik Đakova. Hugo Sudarević aktivno je sudjelovao u đakovačkom javnom životu na kulturno-prosvjetnom i političkom polju. Radio je u đakovačkom HPD-u „Sklad”, pa je tako bio tajnik 1870. te potpredsjednik 1878. godine, a od 1877. do 1879. godine i predsjednik toga društva. Bio je predsjednik đakovačkog DVD-a od njegova osnutka 1872. godine. Općinski načelnik bio je od 1884. do smrti.

101 Josip Sudarević (Đakovo, 15. 3. 1859. – Đakovo, 28. 3. 1895.), činovnik, kotarski pristav, umro je kao županijski perovođa u Osijeku. Umro je mlad od tuberkuloze.

102 Svetozar Rački (Đakovo, 29. 12. 1874. – Osijek, 9. 6. 1925.), sin Vatroslava Račkog i Hedvige rođ. Sudarević. Bio je upravitelj banke u Đakovu. Oženio je 1912. Jozefinu Ujfaluši iz Knezove.

103 M. HORVAT, *Spomenica hrvatskog pjevačkog društva „Sklad” – „Preradović”*, str. 362.

104 Isto.

U ovoj kući posljednje dane svojega života proveo je i Vatroslav Rački, nakon povratka iz Zagreba, zasigurno sa suprugom Hedvigom. Vatroslav je ovdje i umro 1917. godine¹⁰⁵, a nije nam poznato kada i gdje je umrla Hedviga, jer u Đakovu nije. Moguće je da je otišla živjeti kod sina Franje, koji je bio župnik u Srijemskoj Mitrovici. S njima je ovdje zasigurno živjela i kći Milena (1877.), koja se 1909. vjenčala s Lukom Pešutom (1880.), veterinarom rodom iz Budičine kraj Petrinje.

Račkovi su kuću prodali Pavi Matajsu (1896. – 1960.) i njegovoj supruzi Jakomini – Mini (1890. – 1966.). Poslije Pavine smrti njegov dio naslijedili su Jakovina Matajs i Julijana – Julkica Bellian rođ. Matković (1914. – 1997.), koje su okućnicu prepolovile¹⁰⁶ i prodale. Tako je zapadni dio, sada br. 17, došao u vlasništvo obitelji Marjanović, a istočni, sada br. 19, u vlasništvo obitelji Šimić.

Kuću br. 17 2009. godine kupili su građevinski poduzetnici Ivica i Nikola Matan iz Sikirevaca, koji su kuću srušili u rujnu 2009. godine te je od tada ovdje bio prazan prostor do 2021. godine. Matanovi su na temelju ugovora o zamjeni nekretnina ovaj prostor 2014. godine prepustili PAN-papirnoj industriji, Trgopromet d. d., Đakovo.¹⁰⁷ Nad tom je tvrtkom uskoro otvoren stečaj te je ovaj prostor 2019. godine kupila tvrtka Hemco invest d. o. o., Đakovo.¹⁰⁸ Ta je tvrtka u rujnu 2021. godine započela gradnju višekratne zgrade, čija gradnja je dovršena do kraja sljedeće godine. Kuća br. 19. još postoji.

Kralja Tomislava br. 21

Uz staru školu stajala je kuća broj 31. Matične knjige ukazuju na to da je ovdje sredinom pedesetih godina 19. stoljeća živjela obitelj Jakoba Kindla i Marije rođ. Lazić. Naime, ovdje im je 1856. godine rođena kći Antonija.

105 Vatroslav Rački, rodom iz Fužina, umro je 11. 8. 1917. god. u dobi od 75 god. te je pokopan na đakovačkom groblju. Groba mu odavno nema.

106 OSĐ, ZKO, zk. ul. 1062; ZI br. 2357/1961. Nacrt diobe.

107 OSĐ, ZKO, zk. ul. 6203; ZI br. Z-1407/2014. Ugovor o zamjeni nekretnina od 2. 4. 2014.

108 OSĐ, ZKO, zk. ul. 6203; ZI br. Z-116/2019. Ugovor o kupoprodaji nekretnine od 3. 1. 2019.

Kao vlasnica kuće upisana je u zemljišnu knjigu 1879. godine Kata Milić, udova. Prema podacima iz matičnih knjiga, i ovdje je kao i u prethodnoj kući živjela obitelj Poljak. Prema podatku iz matične knjige rođenih, ovdje su živjeli mesar Ivan Poljak (1831. – 1912.) i supruga mu Marija rođ. Poslavsky (1841. – 1890.), koji su se vjenčali 1861. godine.¹⁰⁹ Ovdje im je 1862. rođen sin Roberto, čije ime se još navodilo i kao Bogomil. Kasnije obitelj Poljak seli u Selačku ulicu, odnosno sadašnju Ulicu Stjepana Radića, na kbr. 280. Potom se ovdje naseljava obitelj krojača Franje Lucića i supruge mu Katarine rođ. Zombori. Poznata su nam njihova djeca Flora (1868.) i Koloman (1870. – 1871.). Franjo Lucić umro je 1871. godine u 35. godini života. Kći Flora udala se 1888. za Stjepana Velesa, mlinara iz Motičine, te je potom kuća prodana.

Marković za ovu kuću navodi: „Stara kuća, vidljiva na planu, pripadala je 1863. g. doseljenoj Ličanki Viki Stanković. Od Stankovičke je taj posjed kupio Franjo Lucić, a od potonjeg 1889. g. Kata Horvatović-Brkić. Njezin sin Živko (1862.) otvorio je ovdje bravarsku radionicu.”¹¹⁰ Za vrijeme dok je vlasnik bio Živko Horvatović, stanovao je ovdje kao podstanar umirovljeni svećenik Janko Tombor (1825. – 1911.).¹¹¹ Navedeni Živko Horvatović ustvari je Živko Horvatić, oženjen Eleonorom rođ. Sigart, koji je umro kao i Tombor 1911. godine.¹¹² Janko Tombor bio se preselio u Đakovo nakon 29 godina župničke službe u Piškorevcima.¹¹³ Pronašli smo podatak da su ovdje neko vrijeme stanovali Dimitar Dominković, računarski narednik, i supruga mu Franjka rođ. Sigart, vjerojatno Eleonorina sestra. Ovdje im se 1902. rodila kći Eleonora.¹¹⁴

109 Ivan, sin pok. Ivana Poljaka, mesara i Marija, kći pok. Ignjata Poslaskyja vjenčali su se 12. 5. 1861. Marijina majka bila je Katarina rođ. Stanković (umrla 1873.). Ignjat je bio špan na biskupijskom vlastelinstvu.

110 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 204.

111 Kruno BORAS, „Janko Tombor svećenik Ilirac 1825. – 1911.”, *Diacovensia*, Vol. 5, br. 1, Đakovo, 1997., str. 144. Janko Tombor umro je 30. 1. 1911.

112 Živko Horvatić, bravar, muž Eleonore rođ. Sigart, iz Đakova kbr. 19 (broj kuće u ulici, a ne po staroj numeraciji), umro je 15. 4. 1911. Usp.: Mat. knj. umrlih Rkt. župe Đakovo.

113 Branko OSTAJMER i Marijan ŠABIĆ, *Janko Tombor književnik i političar*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2020., str. 185.

114 Eleonora Marija rođena je 2. 2. 1902., a kuma je bila Eleonora rođ. Sigart, supruga Živka Horvatića, bravara, po kojoj je i dobila ime.

Marković nadalje navodi: „Dalje je ovdašnji posjed prešao u vlasništvo Ferde Pletza, koji je isto bio bravar. Nakon toga je parcela prepolovljena. Danas (1976. god., op. a.) na ovom terenu stoje dvije kuće obitelji Majurec i Teufel.”¹¹⁵ Ferdinand Pletz¹¹⁶ bio je oženjen Klarom rođ. Šaško.

Stara kuća koja je bila na istočnoj (desnoj) strani parcele godinama je bila prazna i zapuštena. Taj dio okućnice kupilo je građevinsko poduzeće Efez d. o. o., vlasnika Igora Franjića, koji je to 2009. prenio na svoje ime.¹¹⁷ Stara kuća srušena je 2010. godine. Prilikom rušenja kuće pronađeni su neki uvezi novina s Tomborovim *ex librisom*.¹¹⁸ Nakon Franjića mijenjano je više vlasnika (Ivančić, Primorac, Jurić) toga praznog prostora. Krajem 2022. godine ovaj prazan prostor, odnosno gradilište kupio je Grad Đakovo.¹¹⁹

Zapadni (lijevi) dio kuće u vlasništvu je Marina Mandarića i još stoji. Ovdje je do ulice poslovni prostor, koji je zapušten.

Zgrada pučke škole

Na mjestu sadašnje školske zgrade u Ulici kralja Tomislava broj 26 do 1897. godine stajala je stara zgrada pučke škole. Bila je građena u razdoblju 1806. – 1810. godine, a imala je četiri školske sobe i dva stana za učitelje.¹²⁰ Imala je četiri sobe, dugačke po 6,8 m. Dvije su prednje od ulice bile 6 metara, a dvije zadnje od dvorišta 5 metara široke, a visoke po 2,7 metara.¹²¹ Bila

115 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 204.

116 Spomenik s natpisom Terezija Pletz 1861. – 1932. i Ferdo Pletz 1883. – 1942. postojao je na đakovačkom groblju sve do 2008. Međutim, postojao je i Ferdo Pletz, zasigurno otac navedenog Ferde, koji je umro 1935. god. u 83. god., i koji je bio oženjen Karolinom rođ. Kiefer. Stoga nismo sasvim sigurni koji se Ferdo Pletz navodi, ali pretpostavljamo Ferdo Pletz mlađi. Ferdo Pletz i Karolina rođ. Kiefer imali su sina Karla (1880.), dimnjačara, koji je 1907. oženio Mariju Kovačić (1880.).

117 OSĐ, ZKO, zk. ul. 2895. ZI br. 5733/2009.

118 B. OSTAJMER i M. ŠABIĆ, *Janko Tombor književnik i političar*, str. 210.

119 OSĐ, ZKO, zk. ul. 2895. Ugovor od 26. 9. 2022., ZI br. Z-7472/2022. Nešto ranije čestice toga gradilišta usklađene su s katastrom te je umjesto šest čestica upisana k. č. br. 6469.

120 Josip RAČEK, „Nova škola”, u: *Izvešće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1897-8*, Đakovo, 1898, str. 4. Prema navodima Mirka Markovića, ta je zgrada bila starija i građena je krajem 18. stoljeća za potrebe vlastelinskog ekonomata, te je 1805. godine preuređena za potrebe škole. Usp. M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 203.

121 *Izveštaj Obće pučke dječjačke učione u Djakovu, koncem školske godine 1884/5*, Đakovo, 1885., str. 33.

je smještena do ulice, a ne uvučena kao sadašnja. Pučka škola u Đakovu u početku je bila trirazredna, a nekoliko godina i s dva razreda (1853/7.).¹²²

Prije otvaranja škola djeca su, koliko je poznato prema zapisu biskupa Bakića, u crkvama učila vjeronauk, a uz njega čitanje i pisanje. Na području Đakovštine bilo je sedam crkava u kojima su svećeničku dužnost vršili franjevci koji su ujedno bili i učitelji. Provjeravanje pohađanja učenja vršilo se dva puta godišnje. Roditelji koji su zanemarivali pohađanje djeteta na učenje bili bi kažnjavani batinama.¹²³

Povijest školstva u Đakovu počinje krajem 1751. godine, kada je otvorena prva pučka škola. O tome je zapisano sljedeće: „Nju je osnovao u oči god. 1752. biskup Josip Čolnić, a bila je po svjedočanstvu samoga utemeljitelja svoga prva i jedina one dobe učiona u cijeloj okolici, uzdržavana dugo vremena troškom biskupa i smještena iz prva u jednoj od kuća vlastinstva biskupskoga, nedaleko od župne crkve¹²⁴. Za biskupa A. Mandića, ugovorom između vlastinstva i občine đakovačke (od 4. srpnja 1805., potvrđenim 18. lipnja 1806.) povišena je ona na glavnu školu sa tri razreda (...).”¹²⁵

Učitelj Josip Raček¹²⁶ smatrao je da je prva škola u Đakovu bila na mjestu Šestakove kuće, u sadašnjoj Ulici Stjepana Radića i da se u njoj podučavalo sve do 1805. godine, kada je sklopljen ugovor o osnutku glavne škole s tri učitelja.¹²⁷ Upitno je je li škola doista bila na tome mjestu ili na suprotnoj

122 Krešimir PAVIĆ, „Članci o povijesti školstva u đakovačkim školskim izvještajima”, *Zbornik za povijest školstva i prosvjete*, br. 23, Ljubljana, 1990., str. 111.

123 Petar BAKIĆ, De vita populi et de cultura armentorum et pecorum Diacovae et eius districtus anno Domini 1719. Usp. Stjepan ROMIĆ, „O načinu života u Đakovštini prije 250 godina”, *Đakovački vezovi*, Prigodna revija 1975, Đakovo, 1975., str. 29.

124 To bi značilo da je bila u jednoj u nizu više vlastelinskih kuća na sjevernoj strani ulice Stjepana Radića, a ne u bivšoj Šestakovoju kući.

125 [Milko Cepelić i Matija Pavić], *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, Zagreb, 1900-1904., str. 239.

126 Josip Raček (Đakovo, 9. 2. 1847. – Požega, 19. 4. 1931.), učitelj i upravitelj Opće pučke dječake škole. Početkom 1899. godine preuzeo upravu nad školom, nakon premještanja iz Semeljaca. U Đakovu je završio pučku školu i preparandiju, a u Osijeku četiri razreda gimnazije. Najprije je bio namješten kao učitelj u mnogim mjestima, a u Semeljcima je službovao jedanaest godina. Bio je vrstan pomolog, te ga je redakcija bečkog lista *Obst und Weibau* nagradila mjedenom, a kasnije i srebrnom kolajnom. Godine 1890. udružio učiteljstvo đakovačkog kotara u učiteljsko društvo „Đakovština”, a da pomogne siromašnoj školskoj mladeži, osnovano je u Đakovu dobrotvorno društvo sv. Vjekoslava. Umirovljen je 1909. godine, nakon četrdesettrogodišnjeg službovanja. Umro je u Požegi, a sahranjen 21. 2. 1931. na đakovačkom groblju.

127 J. RAČEK, „Nova škola”, str. 4.

strani ulice, gdje su bile vlastelinske kuće. Kasnije je na tome mjestu kuću sagradio Novaković, a sada je ta kuća podijeljena na dva vlasnika: Sokolović i Rechner.¹²⁸

Godine 1856. otvorena je prva djevojačka (samostanska) škola u Đakovu, jedina tada u Slavoniji, a 1857. muška učiteljska škola odnosno preparandija, također u zgradi samostana časnih sestara.¹²⁹ Godine 1879. otvara se viša djevojačka škola u samostanu časnih sestara, a 1900. godine javna viša pučka škola.¹³⁰

U Đakovu je postojala i židovska vjerska škola s pravom javnosti do 1887. godine, kada je pripojena općoj pučkoj školi.¹³¹

Šezdesetih godina 19. stoljeća zgrada je bila derutna, te se osjećala potreba za novom školskom zgradom. Općinska uprava 1875. godine pripravila je ciglu i kreč za gradnju nove zgrade, ali od gradnje se moralo odustati budući da se nije mogao dobiti zajam od trideset tisuća. Trećina cigle već je bila propala, a ostalo je prodano.¹³² Stoga je odlučeno popravljati staru zgradu te pripremati novac za novu. Radni uvjeti bili su loši jer je „trščani krov tako loš, da kada kiša navali, na sve strane prokisuje.”¹³³ U jesen 1877. godine popravljani su trščani krov na zgradi.¹³⁴ Tadašnja želja učitelja bila je i ta da se načine zimski prozori i kapci, a nevaljali da se zamijene novima.¹³⁵

Ni 1881. god. učitelji nisu bili zadovoljni izgledom škole. Navodimo opis zgrade iz te godine: „Što se tiče vanjskoga izgleda napomenute starodrevne sgrade, mogla bi se pribrojiti biroškim stanovima na kojoj pusti, ali nutarnje

128 Šestakova kuća u Markovićevu radu označena je brojem 175. Usp. M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 224. Marković navodi da je prva škola bila na mjestu kuće koju on označava brojem 176.

129 *Izveštaj više pučke (građanske) škole realnog smjera, niže pučke dječjačke i šegrtske škole trga Đakova koncem školske godine 1913. – 1914.* Tisak Kraljević i dr., Đakovo, 1914., str. 4.

130 Isto, str. 4–5.

131 *Izvešće kr. podžupana županije virovitičke, za vrijeme od 1. siečnja do 31. prosinca 1887.*, Osijek, 1889., str. 12; Usp. M. HORVAT, *Građa za kulturnu prošlost Đakova, koja se odnosi na đakovačke Židove i one iz Vrpolja, Vrpolje*, 1981., rukopis.

132 *Godišnje izvješće Obće pučke dječjačke i djevojačke učione u Djakovu, koncem školske godine 1877/8.*, Osijek, str. 15.

133 *Godišnje izvješće Obće pučke dječjačke i djevojačke učione u Djakovu, koncem školske godine 1876/7.*, Osijek, 1877., str. 17.

134 *Godišnje izvješće Obće pučke dječjačke i djevojačke učione u Djakovu, koncem školske godine 1877/8.*, Osijek, str. 15.

135 Isto.

uredjenje glede šk. soba odgovara ponješto pedagogičko-didaktičkom pravilu, nu što se tiče stana za dva učitelja nemožemo si udobniji želiti.”¹³⁶

Valja napomenuti da je krajem 19. stoljeća škola imala i tri školska vrta. Dva su bila kraj škole, a treći je bio izvan Đakova.¹³⁷ Poznato je da je 1900. godine jedan od vrtova bio na kraju Piškorevačke ulice.¹³⁸

Dana 31. ožujka 1880. godine posjetio je školu ban grof Ladislav Pejačević u pratnji biskupa J. J. Strossmayera i drugih uglednika.¹³⁹

Trščani krov bio je oštećen vjetrom 5. lipnja 1880. godine, te ga je ponovno trebalo popravljati.¹⁴⁰ Te su godine učitelji željeli podignuti ogradu oko školske potkućnice („koja je već tri godine odgradjena”), te popraviti klupe u I. razredu, koje su bile napravljene prije deset godina od samoukog majstora.¹⁴¹

Tek je za vrijeme školskih praznika 1883. godine trščani krov zamijenjen crijepom. Tako je „ta stara odrpina posve novi izgled zadobila”.¹⁴² Sljedeće su godine za vrijeme praznika taraba i obje kapije zamijenjene novima.¹⁴³

Školski odbor je 1891. godine zaključio da više nije vrijedno staru školsku zgradu popravljati, nego se ima pozvati općinsko zastupstvo da se pobrine za gradnju nove škole. Na sjednici općinskog zastupstva, kojoj su nazočili i kotarski predstojnik te školski odbornici, održanoj u 1892. godini, prihvaćen je zaključak o izgradnji nove školske zgrade na proljeće 1893. godine.¹⁴⁴ Međutim, ni tada nije počela gradnja.

136 *Izvešće Obće pučke dječjačke učione u Đakovu koncem školske godine 1880/1.*, Đakovo, 1881., str. 21.

137 *Izvešće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1893/4.*, Đakovo, 1894., str. 17; *Izvešće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1895-6.*, Đakovo, 1896., str. 13.

138 *Izvešće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1899-900.*, Đakovo, 1900., str. 13.

139 *Godišnje izvješće Obće pučke dječjačke i djevojačke učione u Đakovu, koncem školske godine 1879/80.*, Štamparija Miloša Grabovačkog, Zemun, 1880., str. 16–17.

140 Isto, str. 21.

141 Isto, str. 22.

142 *Izveštaj Obće pučke dječjačke učione u Đakovu, koncem školske godine 1883/4.*, Đakovo, 1884., str. 22.

143 *Izveštaj Obće pučke dječjačke učione u Đakovu, koncem školske godine 1884/5.*, Đakovo, 1885., str. 33.

144 J. RAČEK, „Nova škola”, str. 6.

U svrhu motrenja oborina zemaljska vlada ustrojila je ombrometričku postaju u Đakovu, a posao mjerenja vodio je učitelj. Ombrometar je smješten 8. svibnja 1893. godine u školski vrt i od tada su se bilježili podatci.¹⁴⁵

Prilikom svojeg boravka u Đakovu 11. listopada 1893. godine tadašnji ban Khuen-Héderváry obišao je i školsku zgradu te se osvjedočio o njezinom lošem stanju.¹⁴⁶ U 1896. godini donesen je konačni zaključak o gradnji školske zgrade u vrijednosti od 40.000 forinti.¹⁴⁷ Prema Račekovim navodima izrada nacrtu povjerena je arhitektu J. Holjcu.¹⁴⁸ On je izradio nacrt zgrade u historicističkom stilu.

Dana 20. travnja 1897. godine sastalo se povjerenstvo da pregleda odobrene nacrtu. Povjerenstvo je utvrdilo da je zemljište prekratko, te je zaključilo da se susjedna kuća zamijeni za općinsku zgradu, bivšu preparandiju, a ako to nije moguće, da se nacrti prerade. S obzirom na to da se nije moglo dobiti susjedno zemljište, povjerenstvo se ponovno sastalo, prisutan je bio i arhitekt Holjac, te su nacrti prerađeni. Odstranjena su u prizemlju dva hodnika, a na katu dvije manje sobice, te je tako zgrada trebala biti kraća.¹⁴⁹ Nakon provedenog natječaja gradnja je povjerena Pavlu Rohrbacheru iz Virovitice.

Ubrzo, nakon što je školski namještaj preseljen u općinsku zgradu, bivšu Oblakovu kuću, a školski arhiv i knjižnica u bivšu preparandiju¹⁵⁰, dana 7. kolovoza 1897. godine otpočelo je rušenje stare školske zgrade.¹⁵¹

145 *Godišnje izvješće niže pučke dječjačke i šegrtske škole u Đakovu. Koncem šk. godine 1892./3.*, Đakovo, 1893., str. 12.

146 Isto, str. 7; *Vjesnik županije virovitičke*, br. 20., Osijek, 15. 10. 1893., str. 155; „Mladež je svijetlog bana dočekala pod svojom zastavom u spaliru sa gromkim i mnogobrojnim živio!”, *Usp. Izvješće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1893/4.*, Đakovo, 1894., str. 12.

147 *XI. Izvješće upravnog odbora županije virovitičke*, Osijek, 1897., str. 81.

148 Zasigurno je riječ o zagrebačkom arhitektu Janku Holjcu (Zagreb, 1865. – Zagreb, 1939.). Bio je gradonačelnik Zagreba od 1910. do 1917. godine. U jednom izvješću navodi se da je Holjac mjernik iz Zagreba. *Usp. Izvješće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1896-7.*, Đakovo, 1897., str. 13.

149 *Izvješće o nižoj dječjačkoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1896-7*, n. dj., str. 13. Ono što nije uspjelo učiniti Trgovište Đakovo, 125 godina kasnije učinio je Grad Đakovo. Naime, otkupio je zemljište Ugovorom o kupoprodaji od 26. 9. 2022. god. *Usp. OSD, ZKO, zk. ul. 2895; ZI br. Z-7472/2022.*

150 Bivša Oblakova kuća bila je kuća br. 338, koja se nalazila u ulici Bana Jelačića, a bivša preparandija bila je kuća br. 529, koja se nalazila na uglu Frankopanske i Ulice kralja Tomislava, na kojem je sada prazan prostor.

151 J. RAČEK, „Nova škola”, str. 7.

Nova školska zgrada građena je 1897. i 1898. godine troškom općine te zajmom na rok otplate od 25 godina. Evo kako ju je opisao učitelj Raček, a njezin izgled od tada nije se mnogo mijenjao: „Škola je lijepa jednokatnica, pred kojom će se zasaditi mali vrtić. Sama je zgrada duga 44.4 m., široka 19.45 m. i visoka do krova 11.18 metara. (...) U svemu ima zgrada 10 školskih soba, stan za podvornika, zbornicu, pisarnu za ravnatelja i prostranu dvoranu. Školske su sobe sve jednake (...). Sve su ove sobe providene ventilacijom. I hodnici u samoj zgradi i pločnik pred školom, kao i prostrani pločnici popločeni su asfaltom. (...) Cijela je zgrada razdijeljena u dva dijela: jedan za dječake, drugi za djevojčice. Svaki odio ima poseban ulaz u školu i izlaz u dvorište. Odio za dječake ima četiri šk. sobe u prizemlju i dvije u prvom spratu; odio za djevojčice ima u prizemlju dvije, a u prvom spratu opet dvije šk. sobe.”¹⁵²

Tako je „prekrasna školska sgrada uz posve skromnu svečanost predana uporabi početkom školske godine 1898./1899.”¹⁵³ Nova školska zgrada bila je posvećena 4. listopada 1898. godine, na dan imendana njegova veličanstva cara Franje Josipa I. Tom je prigodom sastavljena spomenica o gradnji zgrade i tiskana na pergamentu u tiskari Makse Brucka u Đakovu. Nakon što su je potpisali brojni uglednici, spomenica je „stavljena u priređenu cijev, ter u južno zapadnom dijelu dvorane uzidana”.¹⁵⁴ Iste godine bila je izgrađena cesta u Školskoj ulici u dužini od 500 metara.¹⁵⁵

Godine 1899. u zgradi je neko vrijeme boravila vojska sve do 9. rujna, koja je u školi imala svoje pisarne.¹⁵⁶

Nakon što je stara zgrada bivše preparandije poslužila navedenoj svrsi, općinska uprava prodala ju je za 3.000 forinti.¹⁵⁷ Ispred škole uređen je cvijetnjak. Poznato nam je da je đakovački župnik Milko Cepelić poklonio šest komada čempresa.¹⁵⁸ Godine 1907. ili 1908. dala je općina ograditi

152 Isto, str. 9.

153 *XIII. Izvješće upravnog odbora županije virovitičke*, Osijek, 1899., str. 80.

154 K. PAVIĆ, „Članci o povijesti školstva u đakovačkim školskim izvještajima”, str. 113.

155 *XIII. Izvješće upravnog odbora županije virovitičke*, str. 80 i 156.

156 *Izvješće o nižoj dječackoj i šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1899-900.*, str. 8.

157 Isto, str. 80. Kupio ju je provincijalat sestara sv. Križa. Nakon kupnje, ili nešto i ranije, smještena je u ovu zgradu bolnica časnih sestara. Usp. S. M. Estera RADIČEVIĆ, „Potreba vremena, volja je Božja”, ĐG, god. IV, br. 75 (Đakovo, 22. prosinca 1997.), str. 9.

158 *Izvješće o Nižoj dječackoj i Šegrtskoj školi u Đakovu koncem školske godine 1896-7.*, str. 12. Cepelić je uz svoj ljetnikovac držao rasadnik raznih biljaka.

taj cvijetnjak.¹⁵⁹ Dana 6. svibnja 1914. školu je posjetio ban Ivan Škrlec (Skerlec) prilikom svojega posjeta Đakovu.¹⁶⁰

Za vrijeme Drugog svjetskog rata u ovoj zgradi bila je smještena njemačka osnovna i građanska škola, a Hrvati su bili uzeli novu školsku zgradu u istoj ulici.¹⁶¹ Njemačko odjeljenje bilo je osnovano još 1940. godine, dakle prije Drugog svjetskog rata.¹⁶² Poslije Drugog svjetskog rata ovdje je bila gimnazija od osnutka 1954. do 1970. godine, kada je preseljena u novu zgradu, u tzv. srednjoškolski centar. Tada je zgradu preuzela Osnovna škola „I. G. Kovačić”.

U siječnju 1980. godine pojavile su se prve pukotine na međukatnom prostoru zgrade. Nakon detaljnog pregleda zgrade konstatirana su velika oštećenja te je zabranjen rad na katu. U gradu je tada bio izglasan samodoprinos, čija su sredstva djelomično bila namijenjena i sanaciji škole. Izrađena je potrebna dokumentacija prema kojoj će zgrada imati devet učionica, šest kabineta, garderobu za učenike, knjižnicu i čitaonicu, te centralno grijanje. Adaptacija je počela u prosincu 1982. godine, a trajala je do listopada 1983. godine.¹⁶³

U rujnu 1991. godine zgrada je oštećena puščanim zrnima i krhotinama granata za vrijeme borbi za vojarnu jugoslavenske vojske, koja je bila u susjednoj zgradi. Nakon toga neko vrijeme ovdje je bila Hrvatska vojska. Oštećenja na zgradi bila su vidljiva sve do početka 2020. godine, kada je započeto renoviranje fasade. Zgrada je iste godine energetski obnovljena uz pomoć sredstava Europske unije. Prilikom obnove fasade ukrasi su uklonjeni te načinjeni novi, vrlo slični starima. Na stražnjem dijelu zgrade nisu stavljeni ukrasi.

159 *Izveštaj niže pučke dječjačke i šegrtske škole trga Djakova koncem školske godine 1907. – 1908.*, str. 23.

160 *Izveštaj više pučke (građanske) škole realnog smjera, niže pučke dječjačke i šegrtske škole Trga Đakova koncem školske godine 1913. – 1914.*, str. 27. Na hodniku I. kata bana je pozdravila Anđela Potočnjak, učenica osmog razreda, predavši mu buket cvijeća.

161 Vladimir GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Hrvatski institut za povijest i Dom i svijet, Zagreb, 2001., str. 152.

162 *Hrvatska obrana*, br. 40 (Đakovo, 20. listopada 1940.), str. 8. „Njemačko odjeljenje. Odlukom Banske vlasti otvoreno je njemačko odjeljenje na muškoj pučkoj školi u Đakovu.”

163 „Završena adaptacija ‚Goranove’ škole”, *ĐL*, god. XXX, br. 986 (Đakovo, 14. 10. 1983.), str. 6.

Školski stan

Uz školu bila su i dva učiteljska stana. Oni su zasigurno bili u dvorišnoj zgradi, vidljivoj na starim mapama. Stambena zgrada je, kao i zgrada škole, imala kućni broj 32.

Ovdje je živio učitelj Antun Lebanović (1815. – 1878.) sa suprugom Antonijom Boellein¹⁶⁴ i djecom: Martin (1853. – 1876.) i Katarina (1857. – 1888.). Antun Lebanović bio je učitelj u ovoj školi od 1837. godine.¹⁶⁵ Martin je umro za vrijeme studija četvrte godine teologije. Učitelj Lebanović ovdje je i umro. Potom se supruga Antonija s kćeri Katarinom odavde odselila u kuću br. 455, gdje su živjele do kraja života. Katarina je umrla mlada 1888. godine od sušice, a 1894. godine umrla je i Antonija.

Ovdje je u isto vrijeme kada i Lebanović živio učitelj Antun Šunić (1827. – 1900.) sa suprugom Antonijom rođ. Brnčić, s kojom se vjenčao 1857. godine. Vjenčani kumovi bili su im vlastelinski aktuar i pjesnik Luka Botić i Đuro Živković, učitelj iz Štitara. Poznata su nam njihova djeca: Aleksander (1858.), Ignjat (1859.), Marija (1860. – 1862.), Ana (1863.), Ivana (1867. – 1868.), Marija (1869. – 1869.) i Matilda (1870. – 1870.)¹⁶⁶. Kršteni kum Aleksandera, Ignjata i Marije bio je Luka Botić, a Anina kuma bila je Lukina druga supruga Veronika. Izgleda da je Šunić ovdje stanovao do 1869. ili 1870. godine, s obzirom na podatke o mjestu rođenja i smrti kćeri Matilde.

Ovdje je stanovao učitelj Ivan Kocić-Jergović (1831. – 1887.) sa suprugom Anom rođ. Svirac. Njihova kći Marija (1865.) udala se 1886. godine za Danijela Drakulića rodom iz Zagreba, službujućeg u općini Levanjska Varoš. Zasigurno su ovdje stanovali i neki drugi učitelji koji nisu navedeni.

Izgleda da je posljednji stanar bio učitelj Ivan Kocić-Jergović sa svojom obitelji. Nakon što je on umro 1887., a iste godine i njegova supruga, stan je

164 Antun Lebanović, udovac i Antonija (kćerka pok. Mije Bolleina) vjenčali su se u Đakovu 15. 1. 1852. god. Matična knjiga vjenčanih Rkt. župe Đakovo.

165 Stjepan TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*. Glasilo Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, Saveza hrv. učiteljskih društava i Hrvatske štedno-predujamne zadruge, god. IX., br. 12, Zagreb, 1916., str. 98.

166 Kći Matilda je, prema matičnim knjigama, rođena i umrla u kući br. 253, gdje su zasigurno Šunićevi kasnije živjeli.

pretvoren u školsku sobu.¹⁶⁷ Ali izgleda ne zadugo, jer je ovdje stanovao školski poslužnik Stjepan Rettig sa suprugom Gertrudom rođ. Depré.¹⁶⁸

Zgrada ženskog samostana

Mirko Marković navodi da je 1840. godine biskup Kuković odlučio na ovome mjestu podignuti ženski samostan sa školom. Kada se biskup Kuković 1849. godine povukao, gradnja je zapela. Istom je 1856. godine zalaganjem biskupa Strossmayera gradnja samostana zgotovljena. Tada su iz Zagreba stigle časne sestre sv. Vinka Paulskog, koje su u samostanskoj zgradi počele voditi žensku pučku školu. To je trajalo do 1866. godine, kada su te redovnice napustile Đakovo. Od 1868. godine dolaze u Đakovo nove redovnice sv. Križa, koje nastavljaju rad sa ženskom školom. Te su redovnice djelovale neko vrijeme i kao nastavnice na ženskoj preparandiji (učiteljskoj školi). U samostanu je bila škola sve do Drugoga svjetskog rata.¹⁶⁹

Na ovome prostoru, u istočnom dijelu, bila je manja zgrada u kojoj je djelovala bolnica biskupskog vlastelinstva.¹⁷⁰

Za vrijeme Drugog svjetskog rata zgradu je okupirala vojska, koja je ovdje držala, između ostalog, kuhinju i bolnicu.

Nakon povlačenja jedne vojske 1945. godine, u zgradu je ušla druga, pobjednička vojska, Jugoslavenska armija. Nakon donošenja zakona o nacionalizaciji crkvene i druge imovine zgrada je nacionalizirana. Vojska je zgradu držala sve do 1991. godine.

Početakom devedesetih godina 20. stoljeća zgrada je vraćena u vlasništvo sestara sv. Križa. Nakon povrata zgrada je renovirana te su ponovno otvorena ulazna vrata na pročelju zgrade, koja su ranije bila zazidana. Iznad njih postavljena je kamena ploča na kojoj je latinskim jezikom zapisano da je zgradu započeo biskup Kuković 1847. godine, a završio biskup Strossmayer 1854. godine.

167 S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*, god. IX. br. 22, Zagreb, 1916., str. 187.

168 Njihov sin Stjepan (1887.) bio je poštanski listonoša. Oženio je 1906. Mariju Rechner (1890.).

169 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 203.

170 O toj bolnici opširnije u: S. M. Estera RADIČEVIĆ, „Bolnica biskupskog vlastelinstva – bolnica Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 13, Đakovo, 2017., str. 47–66.

Zgrada muške preparandije (učiteljske škole)

Kraljevsko učiteljište u Đakovu, ili preparandija, osnovano je naredbom ministarstva prosvjete od 1. rujna 1857. godine.¹⁷¹ Redovna obuka počela je 1. listopada 1857. godine. O tome gdje je počela s radom, s obzirom na to da nije imala svoje zgrade, postoji više proturječnih podataka. Stjepan Tomić navodi da je bila smještena u privatnoj kući vlastelinskog šumara Leovića.¹⁷² Mirko Marković navodi da je preparandija djelovala u jednoj od privatnih kuća na korzu od osnutka do 1859. godine.¹⁷³ U jednom izvještaju stoji da je od svojega početka 1857. godine djelovala u samostanu časnih sestara.¹⁷⁴

Preparandija je nakon nekoliko godina podstanarstva djelovala u svojoj zgradi. Nacrt zgrade načinio je učitelj Ivan Jergović¹⁷⁵, koji je na školi nekoliko godina predavao crtanje. Građu za zgradu dao je biskup J. J. Strossmayer, a sve ostale troškove općina. Dio pokućstva osigurala je općina, a dio biskup. Biskup Strossmayer nabavio je 1862. godine i orgulje.¹⁷⁶

Zgrada je dovršena pet godina nakon osnivanja zavoda, odnosno 1862. godine.¹⁷⁷ Mirko Marković i Krešimir Pavić navode da je zgrada podignuta

171 S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*. god. IX., br. 15, Zagreb, 1916., str. 124.

172 S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*. god. IX., br. 13, Zagreb, 1916., str. 106.

173 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 188. Napominje se da Leović nije imao kuću na korzu.

174 *Izveštaj više pučke (građanske) škole realnog smjera, niže pučke dječjačke i šegrtske škole trga Đakova koncem školske godine 1913. – 1914.*, str. 4.

175 Kocić-Jergović, Ivan (Kruševica, 1831. – Đakovo, 1887.), đakovački učitelj. Imenovan učiteljem glavne škole u Đakovu 1864. godine, gdje je premješten iz Vrbice. Od 1876. godine ravnatelj Opće pučke dječjačke škole. Od 1879. godine potpisuje se samo „Kocić”, a predašnje prezime ne upotrebljava. To je učinio zato što se njegov otac doista prezivao Kocić, no kako se priženio u zadrugu Jergović, primio je zadružno prezime, koje je njegov sin odbacio. Bio je dobar crtač te je nekoliko godina predavao crtanje na đakovačkoj učiteljskoj školi. Pred kraj života bolovao je od reumatizma i želučanog katara. Školske godine 1895./6. đakovačko mu je učiteljstvo podiglo spomenik. Grob mu nije sačuvan.

176 *Izveštaj više pučke (građanske) škole realnog smjera, niže pučke dječjačke i šegrtske škole trga Đakova koncem školske godine 1913. – 1914.*, str. 4; S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*. god. IX., br. 15, str. 124. Cuvaj navodi da je zgradu preparandije sagradio biskup Strossmayer o svojem trošku te da je dotirao učitelje s 11.000 forinti. Usp. Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Svezak V, Zagreb, 1910., str. 398.

177 S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*. god. IX., br. 13, str. 106.

1859. god.¹⁷⁸ Zgrada je nakon izgradnje dobila kućni broj 529, po staroj numeraciji iz 19. stoljeća. Nalazila se na uglu Frankopanske i Ulice kralja Tomislava.¹⁷⁹ Crtež zgrade, koji je zasigurno načinio Jergović, objavljen je u Cuvajevoj *Građi za povijest školstva*.¹⁸⁰ Zgrada je do Ulice kralja Tomislava imala sedam prozora, a do Frankopanske dva.

Kakva kuća i u čijem vlasništvu je bila kuća na ovome mjestu ranije, nije nam poznato. Sigurni smo da je na ovome mjestu i ranije bila kuća, s obzirom na to da je ova ulica parcelirana početkom 19. stoljeća. U vrijeme numeracije pedesetih godina 19. stoljeća ovdje nije bilo kuće. S jedne strane tada prazne parcele bila je kuća br. 444, a s druge kuća br. 445.¹⁸¹

Prvi su učitelji bili Mato Zerhauer¹⁸², Antun Šunić¹⁸³ i Antun Lebanović¹⁸⁴. Na školi su neko vrijeme predavali Đuro Balog i Vilim Korajac¹⁸⁵.

178 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 280; Krešimir PAVIĆ, „Đakovačka muška preparandija (Učiteljska škola)”, Đakovački vezovi, Prigodna revija 1980., Đakovo, str. 24.

179 Na čestici br. 1303, a u zemljišnim knjiga bilo je upisano vlasništvo: „Občina Djakovo trgovište”.

180 Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Svezak IV, Zagreb, 1910., str. 220. Crtež je preuzet iz školskog izvještaja za god. 1869./70.

181 Kuća br. 444 bila je na k. č. br. 1302, a kuća broj 445 na k. č. br. 1305. Zgrada preparandije bila je na k. č. br. 1303.

182 Mato Zerhauer (Cerhauer), učitelj osječke gimnazije, na preparandiji kao privremeni učitelj predavao pedagogiku i didaktiku. Mnogima se zamjerio te po preporuci biskupa Strossmayera premješten u Osijek 1865. Zbog pića zanemarivao dužnosti i bio otpušten. Kasnije učitelj u Valpovštini. Usp. S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*, god. IX., br. 13, str. 107; god. IX., br. 14, str. 113.; Korespondencija Rački-Strossmayer, knjiga prva, JAZU, Zagreb, 1928., str. 17 i 19. Supruga Karolina rođ. Morotz umrla je u Đakovu 4. 6. 1865. u dobi od 34 godine.

183 Antun Šunić (Kruševica, 3. 1. 1827. – Osijek, 24. 1. 1900.), kao učitelj službovao u Šamcu od 1843., kao učiteljski pomoćnik u Garčinu 1848. i 1849., u Sikirevcima do 1853., kada je imenovan učiteljem glavne škole u Đakovu. Učitelj i u učiteljskoj školi (preparandiji), u kojoj je postao ravnateljem 1862. god. Godine 1867. podnio molbu za razrješenje ravnatelja, iz razloga što je između dijecezanskoga i kotarskog nadzornika došlo do spora. Do početka školske godine 1871./72. vršio je službu učitelja preparandije. Umirovljen je 1873. god., potom odlazi u Osijek gdje je radio kao knjigovođa u bolnici.

184 Antun Lebanović (Osijek, 1815. – Đakovo, 23. 11. 1878.), učitelj đakovačke glavne škole od 1837. god., jedan od prvih učitelja na preparandiji, a potom i Opće pučke škole sve do smrti. Usp. S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*, god. IX., br. 12, str. 98, god. IX., br. 21, str. 179. Supruga Antonija rođ. Boellein umrla je u Đakovu poslije njega, 9. 11. 1894., u dobi od 67 godina u kući br. 455.

185 Vilim Korajac (Kaptol, 27. 5. 1839. – Zemun, 19. 9. 1899.). Donju gimnaziju pohađao u Požegi, a 5. i 6. razred u Zagrebu, a potom biskupsko sjemenište u Đakovu. Zaređen je za svećenika 1862., 1863. – 1878. profesor je na bogoslovnom sjemeništu, a od 1868. do 1875. privremeni

Prvi ravnatelj preparandije bio je profesor biskupijskog sjemeništa Filip Molnar, sve do konca svibnja 1862. godine, a naslijedio ga je učitelj i ravnatelj glavne škole Antun Šunić.¹⁸⁶ Šunić je bio ravnatelj do studenoga 1867. godine, kada je ravnateljem imenovan Stjepan Srkulj. Međutim, Srkulj je već sljedeće godine imenovan župnikom u Gundincima te je u listopadu 1868. godine privremenim ravnateljem glavne škole, i s njome spojene preparandije, imenovan Vilim Korajac, profesor sjemeništa i hrvatski književnik.¹⁸⁷ On je bio ravnatelj do kraja postojanja preparandije. O djelovanju preparandije opširnije je pisao Krešimir Pavić.¹⁸⁸

Napomenimo i to da je u Đakovu osim muške učiteljske škole od 1865. godine počela djelovati i dvogodišnja samostanska ženska preparandija. Škola je bila u rukama sestara milosrdnica sv. Vinka iz Zagreba, a nakon njihova odlaska obuku su vršile sestre sv. Križa iz Đakova.¹⁸⁹

Zakonom o ustrojstvu pučkih škola i preparandija iz 1874. godine preuređena je muška preparandija u Zagrebu, a preparandija u Đakovu ukinuta. Zbirke i druga učila prenijeta su u Zagreb. Istodobno je ukinuta i ženska preparandija u Đakovu. Đakovačka preparandija prestala je postojati s krajem školske godine 1874./75.¹⁹⁰

Nakon ukinuća preparandije, zgrada je predana časnim sestrama, koje su smjestile u zgradu prvi i drugi razred djevojačke škole. Kasnije od oko 1886. godine u zgradu je smještena bolnica časnih sestara.¹⁹¹ Razlog je bio taj što je u zgradi gdje je ranije bila bolnica bilo smješteno i dječje zabavište. Roditelji su se bunili jer su smatrali kako nije primjereno da djeca borave u blizini bolesnika. Zgradu je općina prodala na javnoj dražbi koja je održana 9. rujna 1898. godine samostanu časnih sestara za 6.000 kruna.¹⁹² Valja napomenuti

ravnatelj glavne škole i s njom spojene preparandije. Poznat je i kao književnik. Od 1878. župnik u Zemunu.

186 S. TOMIĆ, „Školstvo u Đakovu”, *Hrvatski učiteljski dom*, god. IX., br. 13, str. 107.

187 A. CUVAJ, *Građa za povijest školstva*, Svezak V, str. 213

188 K. PAVIĆ, „Đakovačka muška preparandija (Učiteljska škola)”, str. 23–25.

189 Dušan PLEČAŠ, „Obrazovanje učitelja u Slavoniji u XIX stoljeću”, u: *Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1976*, Szombathely 1978., str. 176.

190 K. PAVIĆ, „Đakovačka muška preparandija (Učiteljska škola)”, str. 24–25.

191 S. M. Estera RADIČEVIĆ, „Bolnica biskupskog vlastelinstva – bolnica Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu”, str. 58.

192 „Bolesti Djakova”, *Glas Slobode*, god. II., br. 9 (Đakovo, 5. 1. 1919.), str. 3.

da su za vrijeme Drugog svjetskog rata u ovoj bolnici liječena židovska djeca i žene.¹⁹³

Poslije Drugog svjetskog rata zgrada je izuzeta iz posjeda časnih sestara, a potom je služila za stanovanje.¹⁹⁴ Naime, zgrada je nacionalizirana 1960. godine.¹⁹⁵ Koliko nam je poznato, bila su četiri stanara. Između ostalih, ovdje su stanovale obitelji Troha i Kakaš.

Zgrada je srušena 1964. godine i od tada je ovdje prazan prostor. Taj je prostor 1968. godine predan na korištenje Poljoprivredno industrijskom kombinatu Đakovo radi izgradnje poslovno-stambene zgrade.¹⁹⁶ U rješenju o dodjeli na korištenje stoji sljedeće: „Dodjeljuje se na trajno korištenje uz naknadu Poljoprivredno industrijskom kombinatu Djakovo kčbr. 1303 sa 180 čhv upisana u z. k. ul. br. 4114 k. o. Djakovo kao društveno vlasništvo, a u svrhu izgradnje zgrade s lokalima i stanovima u Djakovu, koju je dužan izgraditi u roku od dvije godine. Korisnik iz prethodnog stava ovog rješenja dužan je platiti naknadu za dodijeljeno mu zemljište u iznosu od 29 nd. za 1 čhv, odnosno ukupno za 180 čhv 5220 N. dinara koji iznos je dužan uplatiti odmah na račun br. 3364-783-2 sredstva općine Djakovo za naknadu nacionalizirane imovine.”

Međutim, PIK Đakovo ništa nije izgradio jer mu je ovaj prostor bio premalen. Početkom devedesetih godina 20. stoljeća samostan je od Vlade Republike Hrvatske tražio povrat nacionalizirane imovine, pa tako i ovog zemljišta. Zahtjevu je udovoljeno, te je zemljište vraćeno. I nakon više od dvadeset godina od povrata zemljište je i dalje neizgrađeno.

Prva hrvatsko-slavonska središnja maslarna Pavao Stubbe

U đakovačkom kotaru bile su u godinama 1900. – 1902. osnovane po općinama mljekarske udruge, koje su proizvodile maslac i meki sir. Tako je

193 E. RADIČEVIĆ, „Bolnica biskupskog vlastelinstva – bolnica Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu”, str. 58.

194 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 280.

195 Rješenje Komisije za nacionalizaciju Narodnog odbora općine Đakovo br. N. N. 20/60 od 30. 3. 1960. god.

196 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-980/1970. Rješenje Skupštine općine Đakovo, Sekretarijat za upravno pravne poslove i upravni nadzor, Referat za imovinsko pravne poslove, broj 04/5-5551/1-1968 od 19. 8. 1968. godine.

i u Đakovu bila osnovana Mljekarska udruga. Ta je Mljekarska udruga bila kupila kuću, po staroj numeraciji broj 441, od Filipa i Magdalene Nebel 1902. godine¹⁹⁷, u kojoj je imala svoje poslovne prostorije te sabiralište mlijeka. Te se udruge nisu mogle održati jer nisu mogle proizvoditi robu sposobnu za tržište, te su proizvodi prodavani s gubitkom. Iz tih razloga većina je tih udruga likvidirana.

Poduzetnik Pavao Stubbe (1879. – 1955.) odmah je iza likvidacija mljekarskih udruga 1903. godine osnovao svoje poduzeće, koje je poslovalo pod nazivom „Prva hrvatsko-slavonska središnja maslarna Pavao Stubbe”. Kupio je ubrzo i navedenu kuću od Mljekarske udruge¹⁹⁸, podignuo mljekarnicu, a u 32 sela organizirao sakupljanje mlijeka, tako da jedan namještenik u svakom selu od seljaka prima ujutro i navečer mlijeko, koje se svaki dan dovozi kolima u Đakovo u posebnim drvenim bačvama. Proizvodni proces teče dalje na sljedeći način: mlijeko se iz bačava pumpom pretače u rezervoar, odakle prelazi u grijališta, a odavde u separatore, koji razlučuju mlijeko i skorup te obrano mlijeko. Skorup dolazi u drvenu spravu i za jedan sat maslac je gotov. Obrano mlijeko dolazi putem pumpe u bakrene kotlove, u kojima se proizvodi meki sir.¹⁹⁹

Posao je bio vrlo uspješan. U izvješću za 1911. godinu nailazimo na podatak da mljekara prima najviše mlijeka iz kotara Đakovo, susjednih kotara i iz Ugarske, i to od 38 mljekara. Te je godine dovoženo mlijeka od 4355 do 11 850 litara dnevno. Dnevna proizvodnja maslaca bila je 300 kilograma, a proizvodnja sira bila je od 420 do 1200 kilograma dnevno. U 1911. godini proizvodnja maslaca bila je 109 500, a sira 27 000 kilograma. U godini 1911. primljeno je 2 761 096 litara mlijeka iz Hrvatske i Slavonije, a iz Ugarske 264 210 litara. Stubbeovi proizvodi slali su se po Hrvatskoj, Slavoniji, Bosni, Mađarskoj, zatim u Beč, Berlin i drugamo.²⁰⁰ Osobito je bio poznat Stubbeov „Prima” čajni maslac.

U katastarskoj općini Vučevci sagradio je pustaru na kojoj je uzgajao muzne krave, a kupio je i od Kohna njegovu pustaru, koja je bila na kraju

197 OSĐ, ZKO, zk. ul. 411; ZI br. Z-796/1902. Prijepis ugovora.

198 OSĐ, ZKO, ZI br. Z-4043/1906. Ugovor od 25. 6. 1906. god.

199 Joso LAKATOŠ, *Industrija Hrvatske i Slavonije*, Naklada Jugoslavenskog Lloyd, Zagreb, 1924., str. 479.

200 *XXVI. Izvješće upravnoga odbora županije virovitičke, za vrijeme od 1. siječnja do 31. prosinca 1911.*, Osijek, 1912., str. 205.

grada (gdje je sada vojarna). Kako mu je trebalo prostora, kupio je 1921. godine i susjednu kuću (po staroj numeraciji broj 442).²⁰¹

Ante Gabričević-Mamut u svojim sjećanjima o Stubbeu napisao je sljedeće: „Vlasnik mljekare, Pavao Stubbe, bio je onizak, debeo Švabo, velike glave i okruglog lica te izrazito krupnog trbuha. Pozornost je pri susretu s njim privlačio teški lanac sa satom u džepu prsluka što ga je nosio preko prsiju. Takav mi se izgled usjekao u sjećanje jer je to bila ondašnja ‚moda‘ kod Švaba, dobrostojećih gazda ili bogatih gospodara. /.../ Stubbe jedva da je nešto govorio hrvatski. Žena mu nije poznavala našega jezika.”²⁰²

Pavlova supruga bila je Katarina rođ. Binder (1885. – 1970.). Imali su više djece. Kći Marija-Irma (1904.) udala se za odvjetnika Ivu Kenfelja. Odmah nakon Drugog svjetskog rata, te nakon četrdesetak godina uspješnog poslovanja, nove su vlasti oduzele Stubbeovima obje ove kuće skupa s inventarom, a i druge nekretnine koje su posjedovali. Od tada se ovdje nalazi veterinarska stanica, na adresi Kralja Tomislava br. 33.

Kralja Tomislava – desna, južna strana

Prostor nekadašnjeg vlastelinskog mlina Mlin „Štediša”

Na biskupijском zemljištu u Školskom sokaku biskup Strossmayer dao je podignuti paromlin, te je on i sagrađen 1877. godine.²⁰³

Mlin je gotovo potpuno izgorio u požaru, koji je izbio 1. travnja 1921. god.²⁰⁴

Poslije požara sagrađena je 1922. godine nova zgrada mlina. U nju je instaliran motorni mlin s najmodernijom tehnologijom, firme „Tuther”, koji je počeo s radom 1923. godine. Mlin je poslovao pod nazivom „Štediša” – mlin biskupskog vlastelinstva. Taj je natpis bio istaknut na obje strane zgrade.

201 OSD, ZKO, zk. ul. 436; ZI br. Z-1763/1921. Prijepis ugovora.

202 Ante GABRIČEVIĆ-MAMUT, *Životni odbljesci II*, Izvori, Zagreb, 1996., str. 259.

203 [M. Cepelić i M. Pavić], *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, str. 914. Na str. 906 istog djela navodi se: „... sazidan je novi paromlin sa stabilnim parostrojem, 3 kamena, šupom i bunarom u Đakovu za 14.000 forinti.”

204 Branko ŠPEHAR st., Branko ŠPEHAR ml. i Ivan GRIZAK, *Spomen knjiga u povodu proslave 125. obljetnice DVD Đakovo*, Đakovo, 1997., str. 43.

Ukupna gradnja mlina stajala je 18 milijuna kruna, a novac je sakupljen djelomice od prodaje zgrade starog hotela i od prodane šume.

Mlin je mljeo dnevno 20 tona, iako je prema koncepciji projektanata i graditelja kapacitet trebao biti 22 tone na dan. To je predstavljalo jednu desetinu tadašnjih mlinarskih kapaciteta u Đakovštini. Naime, u samom Đakovu postojala su još tri mlina, i još deset u okolnim selima.²⁰⁵

U noći sa 16. na 17. srpnja 1929. godine mlin je poharao veliki požar.²⁰⁶ U đakovačkom tisku o požaru pronašli smo sljedeći članak:

„U noći od 15. na 16. o. mj. nešto iza pola noći pojavila se vatra na krovu strojarnice mlina biskupskog vlastelinstva u Đakovu. Vatra je za tili čas zahvatila cijelu zgradu strojarnice, pa uza sav trud vatrogasaca nije se požar mogao ugasiti. Strojarnica je izgorjela, a strojevi su od vatre i vode oštećeni. Mlin je od požara ostao pošteđen, što je zasluga vatrogasaca, koji su odmah u početku prerezali glavni remen, jer je ovaj već gorio i prenio bi vatru u sam mlin. Kako je požar nastao, ne može sa sada točno utvrditi. Šteta se također ne može za sada točno procijeniti. Zavisi o tome, dali će se strojevi moći uporabiti i koliko će ih trebati popravljati. Ovaj je mlin godine 1920. sasvim izgorio, samo je ostala pošteđena strojarnica. Sad je i nju stigla ista sudbina.”²⁰⁷

Strojeve mlina u početku su pokretali dizel-motori, a kada je tridesetih godina 19. stoljeća nafta postala skupa, ugrađen je 1934. godine parni stroj.²⁰⁸ U sastavu mlina radila je i pilana, čiji se otpad koristio za loženje pogonskoga parnog stroja. U poslijeratnoj 1946. godini mlin je mljeo oko 40 vagona mjesečno, a u siječnju 1946. godine proizvodnja je bila čak 69 vagona.²⁰⁹

205 *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, Đakovo, 1984., str. 72.

206 B. ŠPEHAR st., B. ŠPEHAR ml. i I. GRIZAK, *Spomen knjiga u povodu proslave 125. obljetnice DVD Đakovo*, str. 51.

207 „Požar u strojarnici vlastelinskog mlina u Đakovu”, *Narodna obrana*, br. 29 (Đakovo, 20. 7. 1929.), str. 4.

208 *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, str. 72–74.

209 „Rad mlina Štediše u Đakovu”, *Đakovština*, god. II., br. 17 (Đakovo, 2. 3. 1946.), str. 3.

Stari vlastelinski mlin i kompleks novijih silosa. Snimljeno sedamdesetih godina 20. st.

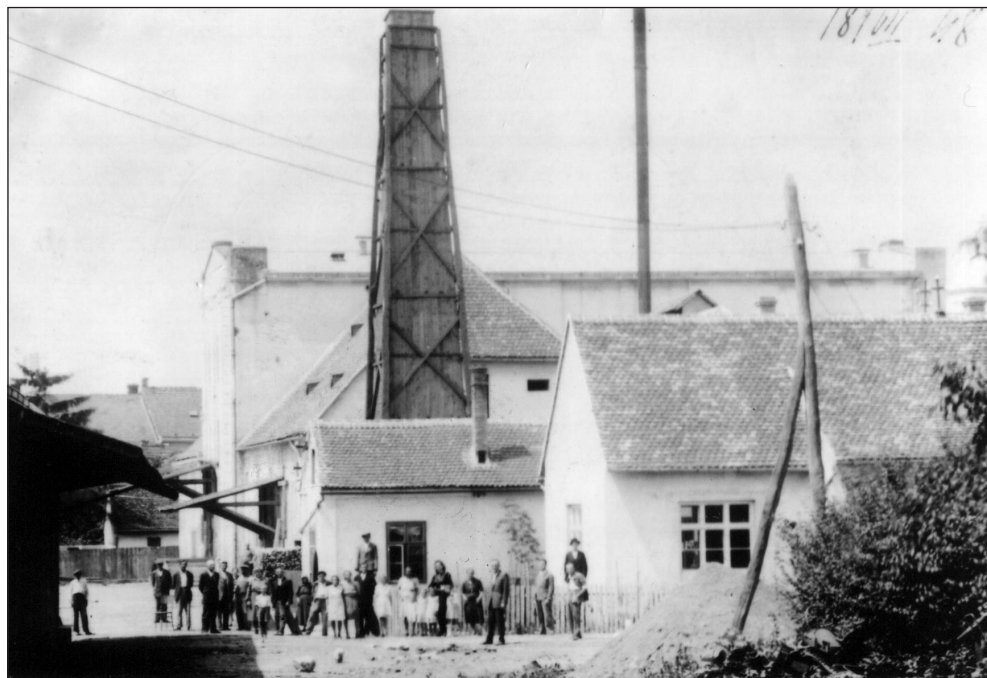
Godine 1947. mlin je nacionaliziran.²¹⁰ Vjerojatno je još ranije upravu nad mlinom preuzela tadašnja nova vlast. Godine 1948. predan je na upravljanje Državnom poduzeću „Štediša”. Rješenjem direkcije za mlinove u Zagrebu mlin je 1. siječnja 1949. pripojen kao pogon mlinskom poduzeću „Kozara” Vinkovci, a poslije likvidacije sredinom 1950. radi pod okriljem mlinskog poduzeća „Croatia” iz Osijeka.²¹¹ Neko vrijeme je, što je vidljivo s fotografija, djelovao pod istaknutim nazivom „Đakovački mlin na valjke”. Godine 1951. mlin ulazi u sastav poduzeća „Đakovština” – poduzeće za promet i preradu žitarica²¹², a koje je djelovalo u sastavu „Žitnog fonda”, poduzeća koje je osnovano 1951. godine i koje je preuzelo sve mlinove u državnom vlasništvu na području tadašnjega đakovačkog kotara. U sastavu poduzeća bili su: mlinovi u Đakovu, Velikoj Kopanici, Tomašancima, Drenju, Trnavi i Vrpolju (koji je 1951. godine bio demontiran i upućen u Fužine), sušare u Đakovu i Vrpolju

210 Nacionalizacija je izvršena rješenjem Predsjedništva vlade FNRJ od 22. 5. 1947. broj Pov-148/47, u OSD, ZKO ZI br. Z-251/1948. Pod istim je brojem i kopija plana ovog posjeda.

211 *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, str. 72.

212 *Bilten „Đakovština za 10 godina 1950. – 1960.”*, Đakovo, 1960., str. 6. „Od oslobođenja pa do 1950. g. ime poduzeća se je više puta mijenjalo, kao i same organizacione forme, dok se je poduzeće uglavnom bavilo istim zadacima. Pod imenom „Đakovština” poduzeće postoji od 1. 1. 1951.”

i otkupne stanice u Đakovu, Vrpolju, Velikoj Kopanici, Semeljcima, Vuki, Ivanovcima, Drenju i Trnavi (koje su 1956. godine prepuštene zadrugama).²¹³

Dvorište nekadašnjega vlastelinskog mlina 1948. godine. Stanje izgrađenosti bilo je isto i prije Drugoga svjetskog rata.

U poslijeratnom razdoblju zbog povećanih potreba mlin je forsirano radio i dnevno prerađivao 30 tona.²¹⁴

Nakon reorganizacije komunalnog sustava u tadašnjoj državi sredinom 1955. godine mlinovi u Velikoj Kopanici, Vrpolju i Trnavi pripojeni su žitarskom poduzeću u Slavonskom Brodu.²¹⁵ Godine 1954. izvršena je elektrifikacija mlina. Do tada je mlin imao kao pogonsku snagu parni stroj, koji se ložio drvom.²¹⁶

213 Isto.

214 *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, str. 72.

215 *Bilten „Đakovština za 10 godina 1950. – 1960.“*, str. 7.

216 Isto, str. 9.

Godine 1955. bio je veliki požar, kada je izgorjelo skladište. Ubrzo poslije požara zgrada je obnovljena te je postavljen novi krov. Novi je krov postavljen od crijepa umjesto ranijeg limenog. U toj zgradi kasnije je montirana pekara. U 1956. godini izvršena je rekonstrukcija mlina, kada je kapacitet od 3 vagona povećan na 5 vagona dnevne meljave.²¹⁷ Te je godine sagrađen i prvi silos kapaciteta od 100 vagona. Bio je to prvi silos na području Đakovštine. Godine 1959. i 1960. sagrađena su još dva silosa, svaki kapaciteta od 250 vagona. Iste godine pokraj silosa montirane su dvije montažne hale za skladište od 100 vagona.

Različitim inovacijama do 1968. godine kapacitet mlina povećan je na 75 tona dnevne prerade. Bez većih ulaganja i zastoja u proizvodnji 1968. i 1969. godine kapacitet je povećan na 96 tona, što s preradom sedam tona proste meljave čini ukupnu dnevnu proizvodnju od 103 tone.²¹⁸

U zgradi obnovljenoj nakon požara početkom šezdesetih godina 20. stoljeća montirana je parna pekara s koranom.²¹⁹ Korana je bila u najistočnijem dijelu zgrade. Parne peći zamijenjene su 1970. godine montažno termocikličnim, a umjesto njih 1977. i 1978. godine ugrađene su poluautomatske dvostruko većeg kapaciteta. Ručno oblikovanje tijesta sedamdesetih godina djelomično zamjenjuje stroj, a od 1977. godine potpuno. U oblatnari od 1971. godine radi automat za proizvodnju oblatni, a od 1978. godine počinje proizvodnja listova za pite i savijače. Usporedbe radi, iznosimo podatak da je 1972. godine ostvarivano dnevno 7500 kilograma kruha, a 1983. godine 11 500 kilograma.²²⁰ Parna pekara bila je teško oštećena nakon eksplozije bojlera 13. siječnja 1965. godine.²²¹

Poduzeće „Đakovština” 1964. godine pripojeno je Poljoprivrednom kombinatu Đakovo.²²² Nakon raspada kombinata 1997. godine, ovi pogoni pripali su dijelu koji je nastavio poslovati pod nazivom „Đakovština” d. d.

217 Isto, str. 10; *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, str. 72.

218 *Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo 1964. – 1984.*, Mlin za pšenicu, str. 72.

219 Prema kazivanju nekadašnjeg poslovođe Jozе Jankovića (1938. – 2015.), korana je otvorena 15. 1. 1962., a pekara 15. 1. 1963. godine.

220 „Nakon rekonstrukcije – uspješno”, *Naš kombinat*, god. XIV. (Đakovo, 11. 4. 1984.), str. 9.

221 „Nakon eksplozije parne peći osječki kruh u đakovačkim prodavaonicama”, *Đakovački gospodarski list*, god. XI., br. 434 (Đakovo, 22. 1. 1965.), str. 1.

222 Pripojeno je s 31. 12. 1963. godine na temelju rješenja općinske skupštine Đakovo broj 04-9770/1-1963 od 17. 12. 1963. god., kojom se odobravaju odluke radničkih savjeta o pripojenju.

Do 2007. godine stajali su stari objekti bivšega vlastelinskog mlina. Do ulice stajala je dvokatnica u kojoj je bio mlin, te tri prizemnice. Jedna je zgrada do ulice srušena (desno od mlina) radi probijanja prolaza prema nekadašnjem „Marketu” na korzu. U najistočnijoj prizemnici nalazila se trgovina „Tena” do travnja 2007. godine.

Rušenje starih zgrada i izgradnja novih

Krajem devedesetih godina 19. stoljeća mlin je prestao s radom. Pekara je prestala s radom u proljeće 2006. godine, kada je s radom počela nova društva „Đakovština” d. d. u industrijskoj zoni. Po iseljenju pekare napuštenu zgradu poharao je veliki požar 26. studenoga 2006. godine. To je ista zgrada koju je poharao požar i 1955. godine.

„Đakovština” d. d. 2005. i 2006. zemljište je dala na prodaju putem javnog natječaja. Krajem 2006. godine na natječaj se javila tvrtka Projektgradnja d. o. o. iz Slavonskog Broda, kojoj je prodan prostor nekadašnjega ekonomskog dvorišta sa svim zgradama. Za rušenje objekata angažirana je vinkovačka tvrtka „Eurco” d. d. U jesen 2006. godine počelo se s rušenjima, i to su najprije srušena montažna skladišta sagrađena 1960. godine. Rušenje silosa počelo je 26. ožujka 2007. godine, a dovršeno je za mjesec dana. U planu je bila izgradnja dviju stambeno-poslovnih zgrada i hotela, s podzemnim garažama. Izgradnja zgrade do ulice započeta je 2008. godine, a ubrzo i još dvije zgrade. Zgrada do ulice dovršena je (doduše, ne potpuno) 2012. godine, te je useljen jedan stan. Zbog ekonomske krize dovršenje je obustavljeno. Početkom 2019. godine zgradu je preuzeo Ante Raspudić, koji je iste godine dovršio dvije zgrade. Zgrada do ulice prva je dovršena, a prvi poslovni prostor stavljen u funkciju. Prva trgovina u poslovnom prostoru bila je „DM – Drogerie Markt”, koja je otvorena 17. listopada 2019. godine.

Tri zgrade izgrađene na nekadašnjem dijelu vlastelinskog mlina

Istočni dio parcele mlina do ulice dugo je bio neizgrađen. Prije Drugog svjetskog rata odcijepljen je dio parcele radi gradnje Dječje poliklinike. Oko 1960. godine odcijepljen je dio radi gradnje stambene zgrade s četiri stana, a nekoliko godina kasnije i dio radi izgradnje zgrade Crvenog križa. Njihove su adrese Kralja Tomislava od 12 do 16. Prikazujemo ih prema kronologiji izgradnje.

Zgrada Crvenog križa, u čijim je podrumskim prostorima bio Mliječni restoran.

Zgrada dječje poliklinike

Istočni dio parcele biskupijskog mlina do ulice dugo je bio neizgrađen. Prije Drugog svjetskog rata, najvjerojatnije 1929. godine, dio zemljišta odcijepljen je radi gradnje Dječje poliklinike. Za tu namjenu zemljište je dao biskup Akšamović, te je sagrađena katnica po projektima arhitekta Selimira Dumengjića²²³, koji je poznat po projektima mnogih zdravstvenih objekata. S obzirom na to da u gradu nije bilo bolnice, izgradnjom Poliklinike izražena je briga za zdravlje mladih. Poliklinika je otvorena u lipnju 1930. godine. Posvetu je izvršio biskup Akšamović. Općinski načelnik Antun Niderle u svojem govoru zahvalio je svima koji su pridonijeli podizanju ove ustanove.²²⁴

223 Selimir Dumengjić (Velika, 1903. – Zagreb, 1983.), hrvatski arhitekt.

224 „Otvorenje zdravstvene stanice u Vrpolju i školske poliklinike u Đakovu”. *Hrvatski list*, god. XI., br. 171, (Osijek, 24. 6. 1930.), str. 3.

Liječničke dužnosti u Poliklinici obnašali su viši zdravstveni savjetnik dr. Žiga Neuman i dr. Rudolf Čeleda.

U zgradi su bile postavljene vodovodne cijevi, što u ono vrijeme većina zgrada nije imala. U Poliklinici je bilo i kupalište s toplom vodom. Iz novina saznajemo da se prve godine od otvorenja u lipnju do kraja ljeta 1930. okupalo 5054 djece.²²⁵ Voda je osigurana iz ovećeg bunara u dvorištu.

Nakon smrti dr. Čelede krajem 1945., od 1946. godine ravnateljica Poliklinike bila je dr. Švaganović.

Nakon Drugog svjetskog rata Polikliniku je preuzeo Dom narodnog zdravlja²²⁶, a u zgradi je i nadalje bila Dječja poliklinika. U dvorištu se nalazio stan za obitelj domara. Posljednji domar bio je Stanko Marković, koji je ovdje živio s obitelji. Nakon što je 1967. godine sagrađena nova zgrada Doma zdravlja kraj Strossmayerova parka, Dječja poliklinika tamo je preseljena, a obitelj Marković preseljena je u dvorišnu dotadašnju zgradu Doma zdravlja u Preradovićevoj ulici 17.

Nakon preseljenja Poliklinike 1968. godine zgradu je kupio Osiguravajući zavod „Certisa” iz Đakova.²²⁷ Taj se osiguravajući zavod pripojio „Croatia osiguranju” te je tako sada ta zgrada u vlasništvu „Croatia osiguranja” d. d., a u zgradi djeluje poslovica. Zgrada ima adresu Kralja Tomislava 14.

Do 1987. godine zgrada je imala ravan krov, a tada je izvršeno renoviranje nakon kojeg je dobila kosi krov s crijepom, čime je spriječeno prokišnjavanje, a potkrovlje je uređeno u urede.²²⁸ U đakovačkim novinama navedeno je da je zgrada u novom ruhu sada jedna od najljepših u Ulici kralja Tomislava.²²⁹ Kasnije je renovirana i zgrada u dvorištu te je od nekadašnjeg stana domara načinjena kotlovnica, a dograđena je i garaža. Zanimljivo je da su na dimnjaku kotlovnice 2003. godine rode načinile svoje gnijezdo, te se u njega vraćaju svake godine.

Zgrada je posljednji put renovirana u jesen 2010. godine, kada je oličena, a stolarija zamijenjena novom plastičnom. U svibnju 2018. godine izvršeno

225 „Sumporna vrela kod Đakova”, *Hrvatski list*, god. XI., br. 263 (Osijek, 24. 9. 1930.), str. 5.

226 U zemljišnim knjigama je s Biskupije na Dom narodnog zdravlja vlasništvo okućnice sa zgradama (k. č. br. 715/3) preneseno tek 1968. godine. Usp. OSĐ, ZKO, z. k. ul. 5346; ZI br. Z-1722/1968.

227 OSĐ, ZKO, z. k. ul. 5346; ZI br. Z-1724/1968.

228 ĐL, god. XXXIV, br. 1051 (Đakovo, 24. 10. 1987.), str. 4.

229 ĐL, god. XXXIV, br. 1054 (Đakovo, 29. 1. 1988.), str. 4.

je manje renoviranje, kada je oličen veliki natpis (bijelom bojom umjesto dotadašnje plave).

Stambena katnica

Godine 1960. dio parcele zapadno od Dječje poliklinike odcijepljen je te je na tom zemljištu sagrađena katnica s četiri stana za potrebe zaposlenika poduzeća „Đakovština”. Njezina adresa je Kralja Tomislava 12. Zgrada je useljena 1961. godine. U prizemlje su uselile obitelji Bali i Miletić, a na kat obitelji Mihaljević i Lekšić.²³⁰ Kasnije se poslije obitelji Bali, koja je odselila u Osijek, uselila obitelj Janković, a poslije obitelji Miletić, nakon izgradnje vlastite kuće, obitelj Mlinarević.

Nakon donošenja zakona prema kojemu je bio moguć otkup društvenih stanova, stanari su postali vlasnici stanova.

Zgrada Crvenog križa

U Đakovu je 1900. godine osnovana podružnica Društva Crvenog križa. Podružnica je tada brojila 116 članova. Prva predsjednica podružnice bila je Albertina Adrowski rođ. Unukić.²³¹

Za vrijeme Prvog svjetskog rata u Đakovu je osnovana bolnica Crvenog križa za liječenje ranjenih i bolesnih vojnika, koja je djelovala od 1914. do 1917. godine.²³² Društvo je kontinuirano djelovalo godinama, međutim značajniji rad nastao je poslije Drugog svjetskog rata. Od 1953. godine u Društvu se organiziraju akcije dobrovoljnog darivanja krvi, prikuplja se i raspodjeljuje humanitarna pomoć te provode zdravstvene aktivnosti u smislu prevencije.

Početakom šezdesetih godina 20. stoljeća istočno od Dječje poliklinike odcijepljen je dio zemljišta te je na njemu sagrađena zgrada za potrebe

230 U toj zgradi stanovao je autor ovog teksta od 1961. godine, a od 1998. do 2020. god. ovdje je imao odvjjetnički ured.

231 Krešimir PAVIĆ, „Osnivanje Crvenog križa u Đakovu”, Đakovački vezovi, Prigodna revija 1988., Đakovo, 1988., str. 30. Albertina Unukić, rođena 1858. u Đakovu, vjenčala se 1881. u Đakovu s Hinkom Adrowskim, potpukovnikom u glavnom štabu.

232 O toj bolnici opširnije u: Branko OSTAJMER i Vladimir GEIGER, „Bolnica Crvenog križa u Đakovu”, *Revija Đakovački vezovi*, Đakovo, 2013., str. 60–63.

Crvenog križa. Zgrada je dovršena 1964. godine. U podrumu zgrade godinama je radio poznati „Mliječni restoran”, koji je držala jedinica ugostiteljstva Poljoprivredno industrijskog kombinata Đakovo. Zgrada je od izgradnje služila raznoj društvenoj, ponajprije humanitarnoj svrsi, kao što su prikupljanje krvi od dobrovoljnih darivatelja, razdioba humanitarne pomoći i drugo.

Sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća u zgradi je bio smješten gradski radioklub. Valja napomenuti da je u Đakovu u srednjoškolskom centru od početka sedamdesetih djelovao i školski radioklub. Tako je Đakovo bilo jedno od rijetkih mjesta u kojemu su djelovala dva radiokluba.

Na ravni krov zgrade postavljen je 2004. godine kosi krov od crijepa. U novinama *Vjesnik* objavljen je kratki članak u kojemu je pisalo: „Prošlog tjedna počela je obnova ravnog krova zgrade Gradskog društva Crvenog križa u Đakovu. Vrijednost investicije je oko 25.000 kuna, a uz vlastita sredstva, dio je osiguran donacijom Hrvatskog Crvenog križa i Grada Đakova.”²³³

Sada su u zgradi sjedišta dvije autoškole, a u podrumu je smještena pučka kuhinja. Zgrada ima adresu Kralja Tomislava 16.

Zgrada Građanske škole

Izgradnja nove školske zgrade u Školskom sokaku, sada Ulici Kralja Tomislava broj 18, započeta je 1931. godine. Bila je to zgrada Građanske škole. Dovršena je 1. rujna 1932. godine.²³⁴ U vrijeme dovršenja zgrade općinski načelnik bio je dr. Antun Niderle.

Zgradu je izgradila đakovačka općina kreditom od beogradske Državne hipotekarne banke, koja je imala svoju filijalu i u Zagrebu. U vrijeme krize tridesetih godina 20. stoljeća Općina je bila zapala u teškoće te nije mogla plaćati anuitete, jer je 628.000 dinara iz fonda za gradnju Građanske škole potrošeno nenamjenski. Općinski načelnik Andrija Morić 1934. godine molio je bansku upravu da dopusti posudbu 290.000 dinara iz općinskih zaklada.

233 M. Lj. [Mile Ljubičić], „Počela obnova krovništva zgrade Crvenog križa”, *Vjesnik* (Zagreb, 21. 6. 2004.), str. 6.

234 S. M. Kasilda VIDOVIĆ, „Odgojno-prosvjetno i karitativno djelovanje družbe sestara Svetog križa u Đakovu”, *Diacovensia*, teološki prilozi, god. III., br. 1, Đakovo, 1995., str. 396.

Međutim, banska uprava to nije odobrila.²³⁵ Dug za zgradu škole otplaćen je 1942. godine.²³⁶

Poslije Drugog svjetskog rata ovdje su djelovale dvije sedmogodišnje škole (sedmoljetke), Muška sedmogodišnja i Ženska sedmogodišnja škola.²³⁷ Ženska sedmogodišnja škola bila je smještena u prizemlju, a Muška sedmogodišnja škola na katu. Kako je škola imala problema s prostorom za rad, prvi razred bio je smješten u prostorije „Đakovačkog mlina na valjke”.²³⁸

Zgrada Obće pučke škole na razglednici izdavača Rudolfa Bode, koja je sagrađena 1898. godine.

235 Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, „Gospodarske i socijalne prilike u Đakovu i Đakovštini od 1929. do 1941. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5, Đakovo, 2001., str. 109.

236 Podatak dao Anton Töpfner. Pismo autoru od 11. 8. 1989. god. iz Austrije, gdje je živio od 1945. god. Proslava otplate bila je kod Jelakovića (u sadašnjoj Boškovićevoj ulici). Na proslavi bili su prisutni općinski načelnik, tri odbornika od hrvatske strane, tri od njemačke, Töpfner, kao jedan od tajnika i drugi.

237 Vesna BOŽIĆ-DRLJAČA, „Kulturno-prosvjetni rad na području grada Đakova 1949. – 1951.”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 6, Đakovo, 2003., str. 177.

238 V. BOŽIĆ-DRLJAČA, „Kulturno-prosvjetni rad na području grada Đakova 1949. – 1951.”, str. 178.

Poslije sedmoljetki ovdje su djelovale dvije osnovne škole, i to Osnovna škola „Vladimir Nazor” (od 1958. godine) i Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić”. Nakon što su 1971. godine ekonomska škola i gimnazija ispraznile dvije školske zgrade preko puta, tamo je preseljena Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić”, a cijela zgrada ostavljena je Osnovnoj školi „Vladimir Nazor”.

Istočno od školske zgrade šezdesetih godina 20. stoljeća izgrađene su dvije montažne zgrade. U jednoj od montažnih zgrada, onoj većoj i starijoj, od 1992. do 1997. godine privremeno je bila smještena Obrtnička škola Antuna Horvata.²³⁹

Školska zgrada renovirana je 1988. godine kada su promijenjeni fasada, prozori, podovi, električne instalacije i krov zgrade. Fasada zgrade ponovno je renovirana 2016./17. godine, odnosno izvršena je energetska obnova, kada su drveni prozori zamijenjeni plastičnima te je postavljena izolacija.²⁴⁰ Radovi su najvećim dijelom financirani sredstvima Europske unije.²⁴¹

U hodniku zgrade nalazi se lijevano zvono na kojem piše da ga je izlio đakovački zvonoljevac Gerhard Maybaum. U Đakovo je bio došao iz Njemačke zvonoljevac Gerhard Maybaum, koji je umro 1882. godine. Njegov sin Gerhard Maybaum mlađi (1866. – 1908.) također je bio zvonoljevac. Tko je od njih dvojice izlio zvono (vjerojatno Gerhard mlađi), kako je to zvono preživjelo dva svjetska rata i odakle je to zvono ovdje, nije nam poznato.

Zgrada novog samostana časnih sestara

Prostor na uglu na kojemu je nova zgrada samostana Milosrdnih sestara sv. Križa nekoć je bila vlastelinska šumarija i slagalište drva.²⁴² Na zapadnom dijelu parcele bila je zgrada vlastelinske šumarije. Imala je šest prozora do ulice. Po staroj numeraciji imala je broj 34.²⁴³ U njoj je stanovao tajnik

239 Mirko ĆURIĆ, Mira HOMOTAR i Momir RADAŠINOVIĆ, *Spomenica, 110. godina Obrtničke škole Antuna Horvata iz Đakova (1887. – 1997.)*, Obrtnička škola Antuna Horvata, Đakovo, 1997., str. 54–55.

240 Izolacija je bila od kamene vune proizvedene u Slovačkoj.

241 Glavni projektant bio je Robert Raf, dipl. ing. arh., a izvođač radova Fasader boja d. o. o., Osijek.

242 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 241.

243 Na k. č. br. 719.

vlastelinstva Martin Senković (1845. – 1896.).²⁴⁴ Poznato nam je da je ovdje živio i vlastelinski šumar Ivan Brnčić (1801. – 1864.) s obitelji.²⁴⁵ Supruga mu je bila Agata (1808. – 1868.). Poznata su nam djeca: Antonija²⁴⁶, Marija²⁴⁷, Josip (1842. – 1898.)²⁴⁸, Katarina (1846.)²⁴⁹ i Ana (1849. – 1856.). Tko je sve kasnije ovdje stanovao, nismo istraživali. Ta je kuća srušena 1983. godine radi gradnje nove zgrade za onemoćale Milosrdne sestre sv. Križa.

Zgrada novog samostana, školska zgrada i zgrada dječje poliklinike. Snimljeno pedesetih godina 20. st.

-
- 244 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 241. Martin Senković bio je revizor od 1874. do smrti 1894. god. Usp. [M. Cepelić i M. Pavić], *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, str. 917.
- 245 Iz Matične knjige umrlih poznato nam je da mu je ovdje 1856. umrla kći Ana u dobi od sedam godina. Ivan Brnčić bio je nadšumar do smrti 1864. Usp. [M. Cepelić i M. Pavić], *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850. – 1900.*, str. 917.
- 246 Udala se 1857. za učitelja Antuna Šunića. Jedan od kumova bio je aktuar i pjesnik Luka Botić.
- 247 Udala se 1871. za koralista Antuna Jobsta.
- 248 Nije se ženio, mlinarski pomoćnik.
- 249 Udala se 1868. za financijskog službenika udovca Adalberta Premolića iz Osijeka.

Biskup Strossmayer darovao je ovo zemljište²⁵⁰ časnim sestrama darovnicom koja ima nadnevak 14. travnja 1899. godine. Prvi nacrti za gradnju načinjeni su u Grazu, u Austriji već početkom 1902. godine. Potpisao ih je *Jos. F. Flohr, Stadtbau und Zimmermeister, Graz*. Zašto se ovi nacrti nisu ostvarili nije poznato. Gradnja je zatim povjerena građevinskom i arhitektonskom ateljeu Axmann – Domes iz Osijeka. Prvi dogovori započeli su s graditeljem Ivanom Domesom 1. svibnja 1906., a gradnja je počela iste godine. Najprije je građeno istočno krilo s crkvom u slogu secesije, a kasnije je građeno zapadno krilo. Na glavnu svetkovinu reda, blagdan Uzvišenja svetoga Križa 14. rujna 1908. godine održao se blagoslov nove crkve i samostana. Prvi put crkva je obojena u srpnju 1941. godine. Za svoj zlatni jubilej 1958. godine crkva je bila temeljito obnovljena. Radovi su trajali tri mjeseca.²⁵¹

Zgrada je podzemno bila povezana sa starom samostanskom zgradom nasuprot njoj. Zapadno samostansko krilo dozidano je kasnije.²⁵² Zapadnije od toga krila 1983. započeta je izgradnja zgrade za stare časne sestre, nakon rušenja dotrajale stare zgrade šumarije.

Zaključak

Ulica kralja Tomislava jedna od starijih i središnjih gradskih ulica, čija se jezgra formira u prvoj polovici 19. stoljeća. Kasnije, osobito od kraja 19. stoljeća, pa i danas, jedno je od središta gospodarskog, društvenog, zdravstvenog, pravosudnog, obrazovnog i duhovnog, pa i vojnog života u Đakovu, s većim brojem važnih javnih zgrada od kojih se osobito izdvajaju zgrade osnovnih škola „Vladimir Nazor” i „Ivan Goran Kovačić”, te kompleks samostana Milosrdnih sestara sv. Križa, zatim nekad Hrvatski dom, danas Dom kulture s knjižnicom i kinom. Ne manje važno je da su u istoj ulici kraće ili duže živjele i djelovale, te se rodile ili umrle, mnoge istaknute osobe đakovačke povijesti.

250 K. č. br. 718 i 719 iz zk. ul. 27.

251 Usp. „Samostanska crkva Presvetoga srca Isusova u Đakovu, Povijest – gradnja crkve i nove samostanske zgrade”, <https://sestre-sv-kriza.hr/povijest/gradnja-crkve/> (Pristupljeno 23. 1. 2023.).

252 M. MARKOVIĆ, „Đakovo i Đakovština”, str. 241.

*Zgrada Doma kulture, ranije Hrvatskog doma, koja je dovršena 1937.,
a zatvorena 1980. godine. Snimka iz sedamdeseth godina 20. st.*

SUMMARY

Željko Lekšić

KRALJA TOMISLAVA STREET IN ĐAKOVO

The Street Kralja Tomislava in Đakovo was once known as School Alley (Školski sokak) because several schools were located there long ago. More important buildings of public use are described, as well as certain houses that are particularly interesting to us because of the persons who appear as their owners or tenants. The street is home to several important public buildings as well as some noteworthy houses. These houses are of particular interest due to their owners or tenants. A historical account of the development and construction of the street from the 19th century to the present day is provided.